

İslâm Tarihi ve Medeniyeti

11

ANADOLU BEYLİKLERİ

 SiYER
YAYINLARI

Siyer Yayınları: 112

Siyer: 83

Eser Adı

İslam Tarihi ve Medeniyeti -11/ Anadolu Beylikleri

Proje Yürütücüsü ve Genel Editörü

Prof. Dr. Mehmet Şeker

Proje Yürütücüsü Yardımcıları

Prof. Dr. Adnan Demircan

Prof. Dr. Rıza Savaş

Doç. Dr. Tahsin Koçyiğit

Cilt Editörü

Prof. Dr. Yusuf Ayönü

Prof. Dr. Levent Kayapınar

Yazarlar

Prof. Dr. Ayşe Kayapınar, Prof. Dr. Feridun M. Emecen, Prof. Dr. İlyas Gökhan,
Prof. Dr. Kemal Göde, Prof. Dr. Levent Kayapınar, Prof. Dr. Mehmet Ersan,
Prof. Dr. Mehmet Şeker, Prof. Dr. Salim Koca, Prof. Dr. Tuncer Baykara,
Prof. Dr. Yusuf Ayönü, Prof. Dr. Zerrin Günal, Doç. Dr. Muharrem Kesik,
Doç. Dr. Yahya Başkan, Dr. Öğr. Üyesi Fatma Akkuş Yiğit, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Akkuş,
Dr. Öğr. Üyesi Sait Kofoglu, Arş. Gör. Hüseyin Çalış, Öğr. Gör. Tunay Karakök,
Uzm. Betül Teoman, Gültekin Teoman

Yayın Editörü

Muhammed Ali Alioğlu

Kapak

Furkan Murat Buruneren

Mevlüt Sami Ertem

İç Tasarım

Mevlüt Sami Ertem

Son Okuma

Muhammed Ensar Sözgen

Baskı & Cilt

GÜL MAT MATBAACILIK YAYINCILIK SAN. TIC. LTD. ŞTİ.

Maltepe mah. Fazlı Paşa cd. No:8/4 Topkapı-İstanbul

Tel: 0212 577 79 77 Sertifika No: 34712

1. Baskı: Ekim 2018

Takım Numarası: 978-605-2375-38-9 (tk)

ISBN: 978-605-2375-49-5 (11.c.)

Eserde yer alan metinlerin ilmi, akademik, dil, yazım ve üslup sorumlulukları bölüm yazarlarına aittir.

Bağlar Mh. 24. Sk. No: 10/A Güneşli Bağcılar/İstanbul

Tel & Fax: (0212) 544 76 96 – (0212) 544 58 46 • Gsm: (0554) 930 07 04

Sertifika No: 22574 www.siyerkitap.com | satis@siyeryayinlari.com .

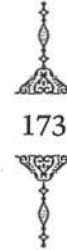
Öğr. Gör. Tunay KARAKÖK

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

XII. CANİK BEYLERİ/BEYLİKLERİ

Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1243 tarihinde Moğollar ile yapılan ve nihayetinde Selçuklular için büyük bir bozgun ile sonuçlanan Köseadağ Savaşı ile zayıflamasıyla birlikte Canik^[1]

- [1] İskân tarihi M.Ö. 5000-yıl öncesine kadar götürülen ve Türk hâkimiyetine girmeden önce Hititler (M.Ö. 1650- 1200), Pontus Krallığı (M.Ö. 302-71), Roma İmparatorluğu (M. Ö. 71- M.S. 395) ve Bizans (395-1086) gibi eski ve ortaçağ devletlerinin hâkimiyeti altında bulunmuş olan Canik (Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancığı*, TTK Yay., Ankara 1999, s. 218) bir idarî bölge olup, bu adı taşıyan yerleşim yeri bulunmamaktadır. Bir kısım Selçuklu tarihlerinin sadece Samsun'u tanımlamak için kullandıkları Canik tabiri ile kastedilen bölge ise farklı araştırmacılar tarafından farklı şekil ve sınırlar ile tanımlanmıştır. Anthony Bryer, Canik isminin Kafkasya'dan göçüp VI. yüzyılda Çoruh boylarına yerleşen Çan kavminden değil, Chani'den geldiğini söylemektedir. Ona göre Çanlar Lazlar ile akrabadır. Chaneti Lazistan olup Batum ile Trabzon arasındaki coğrafyanın adıdır. Trabzon ile Samsun arasında Canik denilmesinin sebebi ise bu bölgede de Chanilerin yaşadığı sanılmasından dolayıdır (A. Breyer, "Some Notes on the Laz and Thzan", *Variorum Repirints*, XIVa - b, s. 166-195). 1455'te Canik Sancağı'nda, Arım Kazası'nda Can-İLÜ isimli bir köy bulunmaktadır. Ayrıca Canit ve Canik isimli pek çok yer ismi karşımıza çıkmaktadır. Bundan anlaşılmalıdır ki Peçenek kelimesi bozulduktan sonra Canik, Canit ve Can olmak üzere üç biçimde kullanılmaktadır. Zaten tarihi bulgulara bakıldığında Peçeneklerin M.Ö. VI. yüzyıldan itibaren Orta ve Doğu Karadeniz bölgesine yerleştikleri anlaşılmaktadır. Canik'in de buradan hareketle Peçenek kelimesinin bozulmuş biçimi olduğu da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır ki 1204'te Trabzon'da kurulan devletçiğin temel nüfusunun Hıristiyanlaşmış Türkler, özellikle Peçenekelerin oluşturduğu da açık bir vaka olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte Trabzon Devleti'nin hükümdarına da Canik Kralı denmesinin sebebi de bu fazla nüfustan kaynaklanmaktadır (Öz, *Canik Sancağı*, s. 198; Necati Demir, *Hacıemiroğulları Beyliği*, Neden Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 28-35). Besim Darko'un Milli Eğitim Bakanlığı yayını olan İslam Ansiklopedisi'nde kaleme aldığı "Canik" maddesinde ise; kelimenin menşe'i malum olmamakla beraber, Gürcü lehçesinin bir kelimesi ile tasavvur edilebilir denilmekte olup, Karadeniz kıyısının bu kısmında, yerli halk tarafından Cenik şeklinde söylenen bu kelime, "sürülerin kaşın barındıkları çukur yer, kaşlak" manasında ve ancak yazın sürüler ile gidilip, iskân edilen yüksek yerlerin

(*oba, yayla*) aksi olarak kullanılmıştır" der (Besim Darkot, "Canik", *İA*, Eskişehir 1997, s. 25). Canik kelimesinin ilk geçtiği metinlerden birisi olan belki de ilk kez geçen metin olan Danişmendname'ye (Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 27) göre Canik'in sınırları; Kuzeyinde Karadeniz, batısında Samsun, güneyinde Karakuş (günümüzde Ordu iline bağlı Akkuş İlçesi), doğusunda Trabzon ve Bulgar Dağları (günümüzde Kemer Dağı olarak zikredilmektedir) bulunmaktadır. Nitekim Osmanlılar, Orta ve Karadeniz Bölgesini topraklarına kattıklarında Canik Bölgesini üçe bölmüş, tahririni ona göre yapmışlardır. Osmanlı tahririne göre; Fatsa yakınlarından denize dökülen Bolaman ırmağı sınır olarak belirlenmiş, batısı Canik Livası, Bolaman Irmağı ile Giresun arası Canik-i Bayramlı, Giresun'dan Vakfikebir'e kadar olan bölge ise Vilayet-i Çepni olarak adlandırılmıştır (Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 27; Demir, "Bir Coğrafi Bölge Olarak Canik ve Tarihi Alt Yapısı", *Silâhli Kuvvetler Dergisi*, Sa:380, 2004, s. 66; M. Hanefi Bostan, *XV - XVI. Asırlarda Trabzon Sancağı'nda Sosyal ve İktisadi Hayat*, TTK Yay., Ankara 2002, s. 340). İbrahim Tellioglu; Canik için, sahil-den ibaret olmayıp, güneyde Niksar'dan Gümüşhane'ye uzanan hattı da içerisine almaktadır. Karadeniz sahilindeki sınırları ise doğuda Trabzon'a kadar genişlemekle, batıda Sinop'a kadar ulaşmamaktadır diye yazmaktadır (İbrahim Tellioglu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, I. Baskı, Serander Yayınları, Trabzon 2004, s. 146-147). Selçuklularında Canik ya da Canit (Canit kelimesinde bulunan -it eki, eski Türkçe'de kullanılan çokluk ekidir (tift = tiginler) (Demir, "Çokluk Eki +(i)t, +(u)t Üzerine", *Türk Dili*, Sa:647, 2005, s. 437-441) adını verdikleri bölge (Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 29). Osmanlılar; sınırlarına dahil etmezden önce Trabzon Devleti'ne bağlı olan Canik bölgesi için; Canit, Mülk-i Canit, Trabzon Devleti'ni yönetenlere de Tekfur-ı Canit, Melik-i Canit, Caniti gibi adlar vermişlerdir (Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 27). Sınırlarına dahil ettikten sonra ise adı geçen Canik bölgesinin adı Osmanlı döneminde XV-XVI. yüzyılda Orta Karadeniz bölümünde, sınırları Bafra'nın batısından başlayan, Samsun Merkez, Kavak, Salıpazarı, Terme, Çarşamba ve Ünye'yi içersine alan ve Fatsa ile Perşembe arasında denize dökülen Bolaman Irmağı'na kadar uzanan coğrafyada bulunan bir sancak adı olup (Demir, a.g.m., s. 67) ve sınırları ise bugünkü Samsun ve Ordu illerinin bazı kazalarını içerisine almaktadır (Öz, *Canik Sancağı*, s. 25). Akabinde ise Kazım Dilcimen *Canik Beyleri* adlı eserinde ise Canik için; eski Samsun Sancağının adı ve Samsun'un doğusunun yer aldığı yer olarak vermiş olup, "*Canik binazir akarsuları sa'büssülük ormanları mevcut olan Caibali vahşetnûmun ile dalgali bir yer*" diye bahseder (Kazım Dilcimen, *Canik Beyleri*, Ahali Matbaası, Samsun 1940, s. 5-7). Devamında ise yine aynı eserde Dilcimen; *Canik'i, Trabzon'dan bugünkü Samsun vilayetinin batı sınırına kadar olan deniz kıyıları ile güneyde ise Amasya ve Tokat il merkezlerine yakın olan yere kadar büyücek bir toprak parçası* diye verir (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 8). Canik, 1350 yılı ilkbaharında kaleme alınmış olduğu kabul edilen ve İlhanlı Devleti'nin bütçesi olarak bilinen Risâle-i Felekiyye'ye göre, Hoca Necmeddin el-Hoyî uhdesindeki Memleket-i Rum'un orta memleketler olarak addedilen kısmında *Etrak Vilayet-i Canid* şeklinde yer almaktadır (Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1988, s. 75-76; Orhan Kılıç, "Osmanlı Dönemi İdarî Uygulamalar Bağlamında Canik'in Yönetimi ve Yöneticileri", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, I. Edit: Cevdet Yılmaz 2006, s. 32). 1363 yılına kadarki bilgileri ihtiva eden Anonim Selçuknâme'ye göre Vilâyet-i Bâlâ içerisinde Danişmend, Ermen, Gorgorum, Germiyan, Herakliye, Eşref ve Canik bulunmaktadır (Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, s. 61). 1390 yıllarında yazılan Bezm u Rezm'de ise, Canik (Canit); Vilayet-i Aksara(y) içerisinde Akşehr(i Su-şehrî), Amasya, Ankariye, Artuk-âbâd, Aydın, Börügüb (Ürgüb), Danişmendiye, Emîr Süleyman, Erzincan, Eyyüb-Hisar, Gedük, Germiyan, Hacı Emîr, Havik ve İskilip ile birlikte yer alıyordu (Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, s. 77; Kılıç, a.g.m., s. 32). Katip Çelebi'nin Cihannüma'sında ise Canik adı bir idari coğrafya mefhumu olarak kullanılmış, ilk

önce Sivas Eyaleti'ne, sonra Trabzon'a bağlanan bir sancağa (liva) ad olarak verilmiştir. Bu sancağın - Vilayet'in Kazaları'da; İfraz, Arım, Akçay, Ünye, Ökse, İdecik, Bafra, Terme, Çöreği, Ceviz Deresi, Hisarcık, Serkiz, Satılmış, Samsun, Fenaris, Kavak, Keşi Deresi, Meydan, Vona, Fatsa olarak gösterilmiştir (Katip Çelebi, *Cihannüma*, Nşr., İbrahim Müteferrika, TTK Yay., 2009, s. 622). Yine Katip Çelebi, aynı eserinde nefis-i Canik adı ile dağlar arasında birkaç parça köyden müteşekkül olan ve Karayaylağı garbında, Abdal Köyü şarkında bir kazanın mevcudiyetini kaydeder (Darkot, a.g.m., s. 25). Canik Sancağı, Osmanlı idaresine girdikten sonra klasik sancak olarak yapılandırılmıştır. Canik sancakbeyleri XVI. yüzyılın sonlarına doğru kendir mukataasını iltizama almak şartıyla göreve tayin edilmişlerdir. Kendir mukataasını iltizama alma işine Kendir Nezareti deniliyordu. Kendir Nezareti'nin Canik'de ihdas edilmesinin sebebi ise Tersane Ocaklığı bünyesinde yer almasından dolayıdır (Kılıç, a.g.m., s. 35). Kendir üretimi, Osmanlıların bölgeye gelişlerinden az sonra başlayan ve XIX. asra kadar ehemmiyetini aralıksız devam ettiren ve hatta imparatorluğun sonuna kadar ekim ve dikimi yapılan bir öneme sahipti. XV-XVII. asırlar arasında, Osmanlı gemi üretiminin önemli hammaddelerinden birisi kendir ürünleriydi. Evliya Çelebinin de ifade ettiği gibi Canik sancağındaki kendir üretimi dünyaya yetecek kadar fazlaydı. Bu nedenle kendir üretimi, askeri ve stratejik bir öneme sahipti. Çünkü bu dönemde Osmanlı Devleti dünya çapında bir deniz gücüne sahipti ve ülkenin değişik sahillerinde çok sayıda tersanelerde gemi üretimi yapılıyordu. Karadeniz'in Anadolu sahillerinde bile Sinop'tan başlayarak Samsun, Çarşamba, Ünye ve Fatsa'nın da içinde olduğu Canik sancağı ve Trabzon'a doğru değişik limanlarda küçük, orta ve büyük tonajlarda askeri ve ticari gemiler üretiliyordu. Canik sancağında üretilen kendirler, hasadın yapılacağı zamanlarda İstanbul'dan görevli olarak gelen "kendir mubayaacıları" tarafından "miri fiyatla" satın alınıyor ve en yakın limanlara sevki yapılarak, buradan gemilerle İstanbul tersanelerine veya hangi tersane ihtiyacı için alınıyorsa oraya naklediliyordu. Kendir üretimi, devletin ihtiyacını gidermeye yönelik olarak stratejik bir ürün olarak kabul ediliyordu. XVI. yüzyıldan itibaren *Canik Beyleri* de kendir mukataasını almak suretiyle bu göreve tayin ediliyorlardı. Canik sancağında yetişen kendirlerin halat, urgan, sicim ve kınnap olarak başta İstanbul olmak üzere, Sinop ve Karadeniz'deki diğer tersanelerin ihtiyaçlarını karşıladığını görmekteyiz. Üreticiden alınan kendirler, ya ham olarak veya işlenmiş tel olarak alıcılara satılıyordu. Gemi üretiminde halatların yapımında sağlamlığı ve dayanıklılığı ile kendir teli bu sektörün ana unsurlarından görülüyordu. Üreticilerin yegâne geçim kaynağı ürettikleri kendirler olduğu için, özellikle XVIII. asra doru Canik sancak beylerinin kapısının, fiyatların düşüklüğü, ödemelerin yapılmaması ve kendir alım görevlilerinin suiistimalleri nedeniyle aşındığı görülmektedir. Osmanlı gemi sanayinin bir parçası olmanın yanında, kendir üretimi halkın giyim ihtiyacı ve günlük kullandıkları eşyalar için de önemli bir etken olarak görülmektedir. Canik sancağı dâhilindeki yerel pazarları süsleyen unsurlardan birisinin kendir veya kendir mamulâtı olduğu sanılmaktadır. Özellikle XIX. asrın ortalarına kadar bu üretim tarzı Canik bölgesine özgü olarak devam etmiştir (Öz, "XV. Yüzyıldan XVII. Yüzyıla Samsun Yöresi", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, 2006, s. 18; Mehmet Ali Ünal, "XVI. Yüzyılda Sinop Tersanesi İçin Canik Sancağında Malzeme Temini", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, I, Edit: Cevdet Yılmaz, Samsun 2006, s. 242; Kılıç, a.g.m., s. 35; İbrahim Güler, "XVIII. Yüzyılda Sinop-Samsun İlişkilerine Dair Bazı Gözlemler", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, I, Edit: Cevdet Yılmaz, Samsun 2006, s. 263; Osman Köse, "XVIII. Yüzyılda Çarşamba (Canik)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.4, S:19, 2011, s. 170-171). XVIII. yüzyılda bazı sancaklar hem buranın padişah hassına ait gelirlerini toplayan hem de yönetimini üstlenen muhassıllar tarafından yönetilmeye başlayınca buralara muhassıllık denilmiştir. Başlangıçta muhassıl bir çeşit vergi tahsilatı olup, bir eyaletin veya sancağın geliri doğrudan doğruya padişaha olan hâsılatını toplayan görevliye denilmekteydi. Ancak yukarıda da izah ettiğimiz gibi idarî görevlerle

donatıldıktan sonra ilgili sancak muhassıllık olarak anılmaya başlanmıştır. Canik Sancağı da muhassıl paşalar tarafından yönetilmeye başlayınca 2 Ekim 1712 tarihinde Mevkufat Kaleminden verilen kaime gereğince Canik Muhassıllığı'na ilhak olunmuştur. XVIII. yüzyılın ilk yarısında Aydın ve mülhakatı olan Saruhan ve Mentеше sancakları ile Mora ve Canik, muhassıllık suretiyle tasarruf edilen ve yönetilen sancaklardır (Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 202; Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, TTK, Ankara 1991, s. 22; Kılıç, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihati*, Elazığ 1997, s. 12-13-27; Kılıç, a.g.m., s. 35). XVII. yüzyılın sonlarında mîrî mukataaların kayd-ı hayat şartıyla iltizama verilmesi diyebileceğimiz malikâne sistemine geçilmesi ile birlikte, bazı sancaklar da bu sisteme dâhil edilmiştir. XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Canik Sancağı'nın muhassıllık statüsüne malikâne boyutu da eklenmiştir. Dolayısıyla Canik'de idari bakımdan çift başlı bir yönetim anlayışı ile muhassıllık-malikânelik uygulaması başlatılmıştır. 26 Eylül 1737 tarihinde Canik Sancağı; Mehmed Bey, Üçüncüoğlu Ömer Bey ve Fatsalı Hacı Mehmed'e malikânelik suretiyle tevcih edilmiştir (Kılıç, a.g.m., s. 35). XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren Canik'deki âyân ailelerin Canik muhassıllığı ile birlikte çoğu kere Trabzon, zaman zaman da Sivas ve Erzurum Eyaletlerinin idaresini ele geçirmeleri ve yöneticilerinin bölgedeki etkinliği sebebiyle idarî manada Trabzon ile de bir ölçüde ilişkili olmuştur (Kılıç, a.g.m., s. 35-36). XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden başlayarak Canik Sancağı'nın Trabzon Eyaleti ile ilişkili olarak yönetildiği zaman zaman da bu eyaletin bünyesine dâhil edildiğine rastlanmaktadır. 1824 yılından itibaren Canik Sancağı artık Trabzon Eyaleti ile birlikte tevcih edilmeye başlanmıştır. 2 Haziran 1824 tarihinde Vezir Hasan Paşa'nın Trabzon Eyaleti valiliği görev süresini uzatma ile ilgili ibka kaydında Gönve Sancağı, Faş Kalesi Muhafızlığı ve Canik muhassıllığının da uhdesine verildiği tespit edilmektedir. Bu dönemden itibaren XIX. yüzyılın ortalarına kadar Trabzon Eyaleti valilerinin aynı zamanda Canik Sancağı'nı muhassıllık suretiyle tasarruf ettikleri ancak idari taksimat bakımından hâlâ Sivas Eyaleti içerisinde olduğu görülmektedir. Zira 1831 tarihinde Canik Sancağı, Sivas Eyaleti bünyesinde yazılmıştır (Kılıç, a.g.m., s. 36). Kısa bir süre sonra Canik artık Trabzon Eyaleti'ne resmen dâhil edilmiştir. 1846-1847 idari taksimatında Trabzon Eyaleti dâhilindeki sancaklar; Trabzon, Karahisar-ı Şarkî, Canik, Gönve ve Batum sancaklarından oluşmaktaydı. H. 1273 (1856-1857) yılı Devlet Salnâmesi'nde Canik Sancağı; Ordu, Karahisar-ı Şarkî, Gümüşhane, Trabzon ve Lazistan sancakları ile birlikte Trabzon Eyaleti bünyesinde yazılmış 14 kazadan oluştuğu belirtilmiştir (Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, s. 249-251; Kılıç, a.g.m., s. 36). 1867 yılında Trabzon Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak görülen Canik, 1877 yılında müstakîl mutasarrıflık olmuştur. Nitekim H. 1294 (M. 1876 - 1877) yılı Devlet Salnâmesi'nde Canik Trabzon Vilayeti'nden ayrı müstakîl bir mutasarrıflık olarak kaydedilmiştir (Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, s. 134; Kılıç, a.g.m., s. 36). 1892 yılında Canik Sancağı'nın yeniden Trabzon Vilayeti'ne bağlandığı görülür. Bu durum 1910 yılına kadar devam etmiştir. H. 1326 (1908- 1909) tarihli Devlet Salnâmesi'nde Trabzon Vilayeti; Trabzon, Canik, Lazistan ve Gümüşhane sancaklarından oluşmaktadır (Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, s. 138; Kılıç, a.g.m., s. 36). M. Zeki Pakalın ise Trabzon vilayeti'ne bağlı dört sancaktan birinin adı olarak verdiği Canik için, Merkezi Samsun, Sancakları ise, Samsun, Çarşamba, Terme, Bafra, Ünye ve Fatsa isimleriyle altı kaza'dan (ilçe); Kavak, Alaz(ç)am ve Karakuş adları ile üç nahiyeden (bucak) ve 965 köyden oluşmaktadır diye yazmıştır. Akabinde ise 1908 Temmuz İnkılabından sonra müstakîl sancak (mutasarrıflık) haline konulmuş olup, H. 1328 (M. 1912) tarihli salnameye göre o tarihte köylerin sayısı 251'i Samsun Merkez, 219'u Bafra, 361'i Çarşamba, 148'i Ünye, 115'i Fatsa ve 136'sı Terme kazalarına bağlı olmak üzere 1194'tür

denilen bölgede, Osmanlı hâkimiyetinin tesis edileceği döneme kadar farklı beyliklerin hâkimiyeti görülmektedir. Çeşitli araştırmacıların “*Canik Beyleri/Beylikleri*” şeklinde adlandırdığı bu beylikler; Tokat’ın kuzeyi ve Mesudiye ile kendilerinin Türk topraklarına kattığı Ordu, Giresun, Samsun’un doğusu ve Trabzon’un batısında hüküm sürmüş *Hacımiroğulları* (1301 – 1427), Müslüman Samsun, Lâdik ve Kāvak civarında hüküm süren *Kubadoğulları* (1395 – 1422), Terme ve Çarşamba civarında *Tâceddinoğulları* (1348 – 1428) (beyliğin asıl ve bundan önceki merkezi Niksar’dır), Amasya merkezli kurulmuş olan *Kutluşahlar* (1340 – 1393) ve Vezirköprü, Havza civarında hüküm süren *Taşanoğulları*’dır (1350 – 1398)^[2].

Canik Beyleri/Beylikleri, bugünkü Orta Karadeniz bölgesine XIII. ve XIV. yüzyıllarda hâkim olan Hacımiroğulları, Kubadoğulları Emîrliği, Tâceddinoğulları, Kutluşahlar ve Taşanoğulları adlı beylerin/beyliklerin hepsine birden verilen isimdir.

Türklerin XI. yüzyıldan itibaren Anadolu’ya yerleşmeleri sürecinde Canik’in tarihi Bizanslılar, Danişmendliler, Türkiye Selçukluları ve daha sonraları da İlanlılar, Trabzon İmparatorluğu ve bölge civarındaki Türk beylikleri arasındaki hâkimiyet mücadelesine bağımlı olarak şekillenmiştir^[3]. Osmanlı öncesi Türk hâkimiyeti döneminde Samsun ve çevresinde kurulan Canik beyleri/beylikleri, bölgedeki Türk varlığının her bakımdan yerleşmesi ve gelişmesi için önemli roller üstlenmişlerdir. XIV. yüzyılın ortalarında Trabzon’da 6000 civarında insan yaşar iken, Canik beylerinden/beyliklerinden bazılarının daha fazla asker çıkarabilecek güçte olması, nüfus bakımından önemli sayılabilecek yoğunluğa sahip olduklarını göstermektedir^[4].

XIV. yüzyıl başlarına ait Grek kaynaklarındaki bilgilere bakılırsa, bu dönemde Doğu Karadeniz bölgesinde yaklaşık 500 kilometreyi bulan kırsal alan Türkmenlerin eline geçmiş, Hamsiköy, Torul, Gümüşhane ve Kovanlar, Türklerle Rumlar arasında sınır olmuştur. Bölgedeki Türkmen yoğunluğu o kadar artmıştır ki onların baskısına karşı duramayan Rumlar,

diye de eklemiştir (M. Zeki Pakalın, “Canik”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1, 2. Baskı, MEB Basımevi, İstanbul 1971, s. 258). 19 Mart 1910 tarihinde Canik Sancağı’nın Trabzon vilayetinden ayrılarak gayr-i mülhak mutasarrıflık halinde idare edilmesi talebi uygun bulunarak Canik tekrar müstakil mutasarrıflık haline getirilmiştir. Cumhuriyet sonrasında adı Samsun’a çevrilerek müstakil bir vilayet şekline sokulmuştur (Darkot, a.g.m., s. 25; Kılıç, a.g.m., s. 37).

- [2] M. Sami Bayraktar, “Bafra ve Çarşamba’da Beylikler Döneminden Kalan Tarihi Yapılar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*: (Prof. Dr. Hamza Gündoğdu Armağanı), C.6, Sa:25, 2013, s. 113.
- [3] Öz, *Canik Sancağı*, s. 18.
- [4] Tellioğlu, *Doğu Karadeniz’de Türkler*, s. 147.

Trabzon'un çevresindeki kırlık alanda bulunan topraklarını terk ederek şehir merkezine taşınmaya başlamıştır. Moğolların Anadolu'dan çekilmesi ile birlikte, Samsun ve civarı ile Bayburt'un Eretnalıların eline geçmesiyle yörenin siyasî yapısı da yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu yapılanmanın bir sonucu olarak 1348'den itibaren Eretnalıların Bayburt valisi Ahi Ayna Bey'in yanı sıra Akkoyunlu ve Çepnilerin de arasında bulunduğu Türk grupları Trabzon'a akınlar düzenlemeye başlamıştır. Komnenosların batısında ise Samsun ve çevresinde kurulan Canik beyleri/beylikleri, bölgenin siyasî ve etnik yapısını Türkler lehine değiştirme bakımından çok önemli çalışmalar yürütmüşlerdir. XIV. yüzyılın ortalarında Trabzon'da 6000 civarında insan yaşarken, Canik beylerinden/beyliklerinden bazılarının daha fazla asker çıkarabilecek güçte olması, bölgedeki nüfus yapısını açık bir biçimde göstermektedir^[5].

Bu beylerin/beyliklerin hâkimiyet sahaları ile ilgili olarak şunlar söylenebilir^[6];

Canik beyleri / beylikleri içerisinde en önemli olanı, Ordu ve çevresinde kurulan Hacıemiroğulları Beyliği'dir. XIII. yüzyılın sonlarına doğru Ordu bölgesini ele geçiren Çepniler tarafından kurulmuştur^[7]. 1347'de Fatsa ve Ünye'yi ele geçirerek bölgenin doğusundaki mıntıkada, Trabzon Rumları aleyhine büyük bir nüfus boşluğu meydana getiren Hacıemiroğulları, 1396 yılında da Giresun'u fethetmiştir. Bu hadiseden yaklaşık yedi yıl sonra bölgeye gelen İspanyol elçisi Clavijo, 10.000 askeri olan Hacıemiroğulları'nın Tirebolu'ya kadar topraklarını genişlettiğini haber vermektedir^[8].

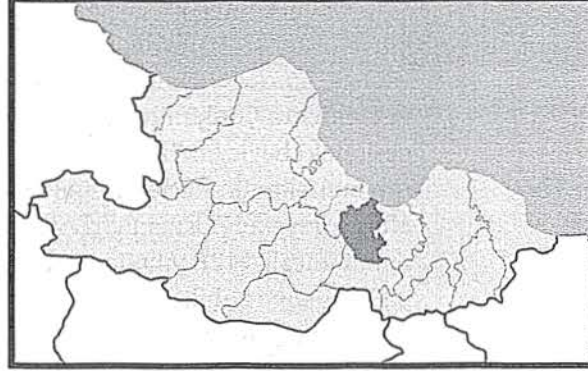
[5] Telliöğlü, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2, Spring 2007, s. 659-660.

[6] Canik beylikleri hakkında geniş bilgi için bkz. Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, I-II-III, İstanbul 1927; Telliöğlü, *Doğu Karadeniz'de Türkler*; Dilcimen, *Canik Beyleri*; Aziz, b. Erdeşir Esterabadi, *Bezm-u Rezm: Eğlence ve Savaş*, çev., Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989; Sait Koföğlü, "Selçuklu Sonrası Kuzeydoğu Anadolu'da Bir Uç Beyliği: Taceddinoğulları", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2005, Sa:18, s. 67-98; Koföğlü, "Taceddinoğulları", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 343-345; Mevlüd Oğuz, "Taceddinoğulları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VI/5, 1948, s. 469-487; Demir, *Hacıemiroğulları*; Ergin Ayan, "Tokat Çevresinde Yerel Bir Egemenlik: Hacıemiroğulları Beyliği", *Tokat Sempozyumu (01-03 Kasım 2012) Bildirileri Kitabı*, C.1, 2013, s. 23-44.

[7] Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, Tirebolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İstanbul 1992, s. 36.

[8] Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezm u Rezm*, çev., M. Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s. 485; Anthony Bryer, "Greeks and Türkmens: The Pontic Exception", *Dumbarton Oaks Paper*, 29, 1975, s. 131; Ruy Gonzales de Calavijo, *Anadolu-Orta Asya-Timur*, İstanbul 1993, s. 59-68, s. 109; Telliöğlü, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme", s. 659.

Niksar merkez olmak üzere Samsun'un güneyine kadar yayılan Tâceddinoğulları^[9], Moğol sonrası dönemde Doğu Karadeniz bölgesinde ortaya çıkan ikinci büyük Türk beyliğidir. Kısa süre sonra Trabzon Rumları üzerine harekete geçen Tâceddinoğulları, 1379'da Yeşilirmak'ın denize ulaştığı sahayı Ünye'ye kadar ele geçirmiştir. 1386 tarihli bir kayda göre, Tâceddinoğulları'nın 12.000 askeri bulunmaktadır. Bu da 60.000'in üzerinde bir nüfusa karşılık gelir^[10].

Harita 8:
Canik'in
Samsun'daki
konumu.

[<https://goo.gl/S4JKFR>]

Bu iki beylik dışında, Samsun, Kavak ve Ladik bölgelerinde hüküm süren Kubadoğulları, Vezirköprü, Havza ve Merzifon'u elinde tutan Taşanoğulları, Amasya ve çevresine hâkim olan Kutluşahlar, Osmanlı öncesi dönemde Canik bölgesine hâkim olan diğer Türk siyasî teşekkülleridir. Osmanlı Devleti'nin bu bölgeyi XV. yüzyılın ilk yarısında ele geçirmeye başlamasıyla 1393'te Kutluşahlar, 1427-1428'de Hacıemiroğulları ve Tâceddinoğulları, 1419'da Kubadoğulları, 1430'da ise Taşanoğulları Beyliği ortadan kaldırılmıştır^[11].

Sonuç olarak; I. Bayezid döneminde Anadolu'daki beyliklerin toprakları Osmanlılar tarafından bir bir ilhak edilirken Canik bölgesi de Osmanlı hâkimiyetine girmişti. Ancak 1402 Ankara Savaşı yenilgisinin ardından Timur'un Anadolu'daki beylikleri yeniden canlandırma faaliyeti çerçevesinde Canik bölgesinde varlıklarını sürdüren beyler/beylikler kısa süreli de olsa müstakil hareket etme fırsatı bulmuşlardır^[12].

Merkezî devlet yapısının kesintiye uğradığı Fetret Dönemi'nin ardından 1413 yılında Rum Beylerbeyliği^[13] tesis edilmiş ve eyaletin sancakla-

[9] Hakkında bkz., Oğuz, "Taceddinoğulları", s. 469-487; Sait Kofçulu, "Taceddinoğulları", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 343-345; Kazım Dılcimen, *Canik Beyleri*, Ahali Matbaası, Samsun 1940, s. 30-44.

[10] Tellioglu, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmeye Bir Değerlendirme", s. 660.

[11] Öz, *Canik Sancağı*, s. 19-25; Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihan Nüma, II*, Nşr., F. R. Unat - M. A. Köymen, Ankara, 1987, s. 601; Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 53; Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, I, Nşr., V. Çabuk, Ankara 1989, s. 217.

[12] Kılıç, a.g.m., s. 33.

[13] Rum Beylerbeyliği 17. yüzyılın ortalarından sonra Sivas Eyaleti olarak anılmıştır. Koçi Bey tarafından Sultan İbrahim'e (1640-1648) sunulan risâlede, Rum Beylerbeyliği olarak anılırken, 1653 tarihli Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi'nde Sivas Eyaleti olarak zikredilmektedir. Dolayısıyla XVII. yüzyılın ortalarından

rı içerisinde Amasya, Sivas, Tokat, Şebinkarahisar (Karahisar-ı Şarki) ve Çorum sancakları ile birlikte Canik Sancağı da yer almıştı. 1413 yılında yapılan bu düzenlemede muhtemelen Canik bölgesinin küçük bir kısmı yer almıştır. Çünkü Rum Beylerbeyliği'nin ilk yapılanmasında Canik bölgesindeki beylerin/beyliklerin zayıf da olsa hâkimiyetlerini sürdürdükleri bilinmektedir. Hacıemiroğulları ve Kubadoğulları idaresindeki yerler II. Murad devrinde Osmanlı hâkimiyetine girdiği için Canik bölgesinin tamamının ancak 1428 yılından itibaren Osmanlı idarî sistemi içerisine dâhil edildiği söylenebilir. Rum Beylerbeyliği'nin merkezi başlangıçta Amasya iken 1418 yılında Sivas'a kaydırılmıştır.

Canik adı, son asırda, merkezi, Samsun olan sancağın ismi olarak kullanılmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan az önce bu sancak müstakil mutasarrıflık haline ve cumhuriyet idaresi altında vilayet şekline konulmuş ve adı da Samsun'a çevrilmiştir. Bugün Canik adı Türkiye'nin Karadeniz mıntikasının orta kısmına ve bu kısımdaki dağlara verilen coğrafi bir tabir olmuştur. İdari bakımdan, bugün bu bölgenin batı kısmı Samsun, doğu kısmı da Ordu vilayetlerinden meydana gelmektedir. Başlıca yerleşim birimleri ise; Bafra, Çarşamba, Samsun, Ünye, Fatsa şeklindedir.

A. HACIEMİROĞULLARI (BAYRAMOĞULLARI) BEYLİĞİ^[14]

1301-1427 tarihleri arasında Ordu, Giresun, Tokat'ın kuzeyi, Samsun'un doğusu ve Trabzon'un batısını kapsayan bir coğrafyada kurulmuş bir Türk beyliğidir.

İtibaren artık Sivas Eyaleti olarak kaydedildiğini söylemek mümkündür. Bu durum daha sonraki risâle, kanunnâme ve sancak defterlerinde de aynen devam etmiştir. Rum/Sivas Eyaleti'nin XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadarki sancak teşkilatlanması ise; Amasya (1413-1527-1551-1568-1831), Sivas (1413-1527-1551-1568-1831), Canik (1413-1527-1551-1568-1831), Çorum (1413-1527-1551-1568-1831), Divriği-Darende(1527-1551-1568-1831), Arabgir (1551-1568-1831), Bozok (1527-1568-1831), Kemah (1527), Malatya (1551), Bayburd (1527), Gerger ve Kâhta (1527), Trabzon (1527), Karahisar-ı Şarki (1413-1527), Tokat (1413). Buradan anlaşıldığı üzere; Amasya, Sivas, Canik, Çorum ve Divriği sancakları kuruluşundan itibaren değişmez sancaklar olarak Rum/Sivas Beylerbeyliği bünyesinde yer almışlardır. Bozok Sancağı'nı da 1551 yılı hariç bunlara ilave etmek mümkündür. Arabgir ve çevresi ise Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Rum Beylerbeyliği içerisinde yer almıştır. Arabgir Sancağı mukataa gelirleri 4 Şubat 1735 tarihinde Gümüşhane'ye ilhak olmasına rağmen idari bakımdan Sivas Eyaleti'ne bağlı kalmıştır (Kılıç, a.g.m., s. 34-35).

[14] Hacıemiroğulları Beyliği hakkında geniş bilgi için bkz., Esterabadi, *Bezm u Rezm*; Dilcimen, *Canik Beyleri*; Demir, *Hacıemiroğulları*; Demir, "Hacıemiroğulları Beyliği", *Türkler*, C.6, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 824-829; Ayan, "Tokat Çevresinde Yerel Bir Egemenlik: Hacıemiroğulları Beyliği", *Tokat Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Cilt I, Tokat 2013, s. 23-44.

Hacıemiroğulları beyliği kendilerinden önce Türk toprakları olan Tokat'ın kuzeyi ve Mesudiye (Milas) ile kendilerinin Türk topraklarına kattıkları Ordu ve Giresun'un tamamı, Samsun'un doğusu, Gümüşhane'nin kuzeyi ve Trabzon'un batısında hüküm sürmüş bir Türk beyliğidir. Siyasî mücadeleleri daha çok kurulmuş ve hüküm sürmüş oldukları coğrafyanın yakınlığı dolayısı ile Trabzon İmparatorluğu (1204-1461), Tâceddinoğulları Beyliği (1308-1425), Kadı Burhâneddin Devleti (1381-1398) ve Osmanlı Devleti (1299-1922) ile komşu olmuştur. Kuruldukları bölgenin Türkleşmesinde önemli bir rol oynamış olan Hacıemiroğulları Beyliği, kaynaklarda küçük bir beylik olarak ifade edildiğinden hakkında çok az bilgilere yer verilmiştir.

Resim 53:
Mesudiye
(Milas) Kale

[<https://goo.gl/NEqosZ>]

1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra Anadolu'ya başlayan Türkmen akılları ve bu akınların neticesinde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kurulmaya başlayan Türkmen devletleri veya beyliklerinden biri olarak Çorum, Tokat, Niksar, Amasya, Malatya, Kayseri şehirleri civarında kurulmuş ve faaliyetlerde bulunmuş olan Danişmendlilerin bu bölgedeki mirasçılarında Çepni Türkleri bu yörede iki beylik kurmuşlardır. Bunlardan bir tanesi Niksar'da kurulmuş olan Tâceddinoğulları Beyliği, diğeri ise Danişmendlilerin sınır kapısının bulunduğu Mesudiye (Milas) Kale Köyü'nde 1301 yılında kurulan ve 1427'de Osmanlı Devleti'ne bağlanmasına kadar varlığını sürdüren Hacıemiroğulları Beyliği'dir^[15].

Hacıemiroğlu Ailesi'nin kurduğu bu beyliğin adı, tarihi kaynaklarda Bayramoğulları Beyliği^[16] ya da Hacıemiroğulları Beyliği olarak geçmekte olup; Hacıemiroğullarının kökeni (kurucu ailenin kökenleri) hakkında farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Bu görüşler içinde beyliğin kökenlerinin Danişmendlilere dayanması daha olası görülmektedir. Bu konuda Esterabadi *Bezm u Rezm* adlı eserinde; 1386'lardan sonra, beyliğin başına geçen ateşli ve umutlu genç Süleyman Bey, Tâceddinoğulları ile savaşmak zorunda kalınca, yardım istediği Kadı Burhâneddin, Tâceddin Bey'e yazdığı mektupta Hacıemiroğullarının oturdukları toprakları atalarından miras

[15] Mithat Baş, *Ordu Yöresi Tarihi*, Ordu Belediyesi Yayını, Ordu 2012, s. 85; Ayan, "Hacıemiroğulları Beyliği", s. 27.

[16] Bu ikili adlandırmaya sebep olan düüşünce,, beyliğin kurucusunun tam olarak belirlenememesinden kaynaklanmaktadır. Beylik, bazı kaynaklara göre Bayram Bey, bazılarına göre ise Bayram Bey'in oğlu Hacı Emîr İbrahim Bey tarafından kurulmuştur (Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 8).

Resim 54:
Kürtün'de
bulunan Süme
Kalesi

<https://goo.gl/qtfDk9>

aldıklarını ifade etmiştir^[17]. Buradan hareketle beyliğin kurulduğu coğrafyanın daha önce Danişmendlilerin hâkimiyet sahası içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum onların Danişmendlilerin mirasçıları olduğu yaklaşımını güçlendirmektedir^[18].

Diğer bir görüşe göre ise beyliğin kurucuları, Selçukluların bölgeyi fetih için sınır boyunca yerleştirdiği, Sinop'u yurt tutan Oğuzların Çepni boyuna mensuptur^[19]. Beyliğin tarih sahnesine çıkışı 1301 olarak kabul edilmektedir. Fakat Hacı Bektâş-ı Velî'nin (1209?-1270/71) bu bölgedeki Çepni Türkmenlerinin yerleşmesine yardımcı olmak amacıyla Güvenç Abdal'ı, Kürtün'de bulunan Süme Kalesi'nin batısındaki Taşlıca Köyüne göndermesi dikkate alındığında, en geç 1260'larda Çepni Türkmenlerinin Maçka'ya yaklaştıkları kendiliğinden ortaya çıkmaktadır^[20]. Hacıemiroğullarının kökenini Çepnilere bağlamanın mantıklı olacağını ifade eden^[21] Engin Ayan, Osmanlı Devleti'nin bölgeyi denetim altına aldığı Giresun-Ordu'yu kapsayan bölgede kurduğu vilayete Çepni vilayeti adını vermesinin bunun en somut kanıt olduğunu belirtmektedir. Osmanlı yönetimi, yöreyi buralarda yoğun olarak yaşayan Türkmenlerin adıyla anmaya başlamıştır^[22]. Trabzon ve çevresinin Osmanlılar tarafından fethine kadar, Giresun ve Kürtün bölgelerinde yaşayan Çepnilerin liderlerinin kim olduğu konusunda Tahrir defterlerinde

[17] Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 311.

[18] Ayan, a.g.m., s. 28.

[19] Ayan, a.g.m., s. 28.

[20] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 7. 1277'de Moğol baskıları ve iç ayaklanmalar nedeniyle Türkiye Selçuklularındaki buhranı fırsat bilen Trabzon Devleti hükümdarı Georgios (1266-1280) Sinop'u almak istemişti. Fakat Çepni Türkleri Sinop'ta bulunan gemilere binerek Kralı denizde karşılamışlar ve onu yenilgiye uğratarak perişan bir halde geri çekilmeye mecbur etmişlerdi. Çepnilerin bu zaferi onların hem kalabalık hem de teşkilatlı bir topluluk olduklarını gösteriyor. Çepnilerin denizle hiçbir ilgileri olmadığı halde denizde böyle bir başarı kazanmaları da takdire şayandır. Sinop'un bundan sonraki tarihinde Çepnilerle ilgili fazla bir malumat bulunmamaktadır. Bu nedenle onların Sinop'tan doğuya doğru ilerleyerek, ordu bölgesine geldikleri ve orada Bayram Bey'in idaresinde bir beylik kurdukları Faruk Sümer tarafından kabul edilmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı Hacıemiroğullarının kökenini Çepnilere bağlamak doğru olsa gerektir (İbn-i Bibi, *el-Evamirü'l Ala'ie fi'l Umuri'l-Ala'ie*, II, Haz., Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s. 238, Faruk Sümer, *Çepniler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1992, s. 13, Ayan, a.g.m., s. 28).

[21] Ayan, a.g.m., s. 28.

[22] Ayan, a.g.m., s. 28.

bazı kayıtlara rastlanılmaktadır. Buna göre, Giresun bölgesindeki Çepnilerin lideri Giresun Fatihî Hacı Emîr oğlu Süleyman Bey'dir. Süleyman Bey, arşiv kayıtlarında "Mîr-i Çepniyân" olarak kaydedilmiştir^[23].

İlk başkeni Mesudiye'ye^[24] bağlı Kale Köyü olan Hacıemiroğlu beyliğinin merkezi daha sonra Ordu il merkezinin yaklaşık 4 km güneyinde yer alan Eskipazar' a taşınmıştır. Bundan sonra Türkler bölgeye başkent anlamına gelen Ordu adını vermişlerdir^[25].

Danişmendlilerin 1178'e kadar siyasi ve tarihi varlığının sona ermesinden sonra bölge, Türkiye Selçuklularının hâkimiyetine geçmiş ve İlhanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra, Mesudiye (Milas) kalesi ve çevresi merkez olmak üzere, altyapısı hazır olan Hacıemiroğulları Beyliği'nin temeli Bayram Bey tarafından atılmış ve beylik bu vesile ile tarih sahnesine çıkmıştır. Bazı tarihi kaynaklar da kurucusu Bayram Bey'den dolayı beyliğin adı Bayramoğulları Beyliği olarak ta geçmektedir^[26].

Bayram Bey, başarılı bir asker ve etkili bir yönetici olmakla beraber, tarihi kayıtlarda adı sıkça zikredilmemiştir. 1455 yılında tutulan Ordu ve yöresi tahrir defterinin ismi *Suret-i Derfter-i mufassal-ı Canik-i Bayramlu me'a İskefsir*^[27] ve *Milas*^[28]'tir. Bu, yörenin isminin Bayram ili / memleketi olduğu anlamına gelmektedir. Bugünkü Perşembe ilçesinin eski ismi, *Niyabet-i Satılmış*^[29]- *Bayram*'dır. Yine bu defterde; *Bayramşah-ı Küçük*, *Bayram Danişmend*, *Bayram Gazi*, *Bayram Gazilü*, *Bayramşah* ve *Bayramlu* isimli köyler mevcuttur. Giresun'un doğusunda yer alan *Vilayet-i Çepni*'ye ait 1515 yılında tutulan tahrir defterinde de Bayramoğlu isimli bir nahiye bulunmaktadır. Bütün bu yer isimleri, büyük ihtimal ile Beyliğin kurucusu Bayram Bey ile ilgilidir^[30].

Bayram Bey döneminde Hacıemiroğullarının akınları, sürekli devam etmiş, Çepni Türkmenleri, Mesudiye'den doğuya ve kuzeye doğru

[23] Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 358.

[24] *Hacıemiroğulları*, çoğunlukla hayvancılık ile uğraşan bir nüfusa sahip olmalıdır. Zira onların ilk yerleştikleri yer olan Mesudiye, tarım için elverişli bir yöre değildir (Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 62).

[25] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 9.

[26] Ayan, a.g.m., s. 29; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 60; Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanaları*, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul 1999, s. 241-244.

[27] Tokat İli Reşadiye ve çevresi

[28] Mesudiye ve çevresi

[29] Osmanlılar döneminde tutulan tahrir defterlerinden anlaşıldığı üzere Orta Karadeniz'deki beyliğin başında bulunan kişi, Bayram Bey'in babası (Ayan, a.g.m., s. 29; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 60).

[30] Bahâeddin Yediöldüz, Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihi Kaynakları I (1455 Tarihli Tahrir Defteri)*, Ankara 1992, s. 171; Ayan, a.g.m., s. 29; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 61.

ilerleyerek uygun yerlerde iskân edilmiştir. Canik Dağlarının kuzeyinde, Trabzon'a yapılan seferler hariç, büyük savaşlar olmamış, ordu biçiminde teşkilatlanmış Hacıemiroğulları halkı bölgeye yerleşerek buraları fethetmiştir^[31].

Bayram Bey'in bir destan kahramanı^[32] olarak resmedildiği 2 Ekim 1313^[33] tarihli Trabzonlulara ait bir Pazar yerini Maçka'da basma hadisesini^[34] de göz önünde bulundurursak, Bayram Bey'in Hacıemiroğulları Beyliği'nin kuruluşu için yapmış olduğu mücadelelerin önemini ve boyutlarını daha da iyi anlamış oluruz. Zira bu baskın Türkmenlerin bölgede Trabzon İmparatorluğu için ne kadar güçlü bir düşman olduklarını göstermektedir. Yine Bayram Bey'in 1332 yılı Ağustos'unda 18 yaşında hâkimiyeti eline alıp 8 ay tahta kalan II. Manuel zamanında da Maçka'ya bağlı Hamsiköy'e (*Palaioantzoka*) kadar gittiği fakat büyük kayıplar vererek geri dönmek zorunda kaldığı akını da burada zikretmek gerekmektedir^[35].

Trabzon-Samsun arasındaki Türkmenlerin bir kısmını etrafında toplayarak onlara daha fazla nizami bir şekil veren teşkilatçı bir şahsiyet^[36] olarak görülmesi gereken Bayram Bey'in ne zaman öldüğü belli değildir. Fakat 19 Aralık 1356'da sağ olduğu, 13 Kasım 1357'den önce ise yerine oğlu Hacı Emîr İbrahim Bey'in geçtiği dikkate alınırsa 1357'nin ilk aylarında öldüğünü söyleyebiliriz. Bayram Bey'in türbesi, büyük bir ihtimalle, Mesudiye ilçesine bağlı Kale köyündeki harap durumda bulunan kümbetlerin^[37] birinde olmalıdır^[38].

[31] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 61. Kilise tarihçisi Panaretos, Eylül 1301'de Trabzon Rum hükümdarı II. Aleksios (1297-1331) ile Türklerin Giresun'da savaşa giriştikleri zaman çok sayıda Türk'ün katledildiğini kaydediyor. Ancak, bu sefer sırasındaki Türkmen liderinin adı okunamamış, Faruk Sümer ise bu liderin adının bizzat Bayram Bey ve onu baba, ağabey ve amca gibi bir yakını olabileceğini yazmıştır. Prof. Dr. Necati Demir'e göre ise bu liderin adı Kuşdoğan veya Küçtoğan'dır (İbrahim Tellioğlu, "Panaretos Kroniği'nin Türklerle İlgili Bölümleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 2003, Sa:143, s. 64-66; Sümer, *Oğuzlar*, s. 323; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 56).

[32] Ayan, a.g.m., s. 31.

[33] Tellioğlu, "Panaretos Kroniği", s. 64; Sümer, *Oğuzlar*, s. 324; Mikhail Panaretos, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, yay. A. Hahanov, Türkçe çev., Enver Uzun, Trabzon 2004, s. 67.

[34] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 61.

[35] Panaretos, s. 67; Tellioğlu, "Panaretos Kroniği", s. 64; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 64.

[36] Ayan, a.g.m., s. 32.

[37] Tüm beylik aile bireylerinin gömülü olduğu üç adet kümbet buradadır. Kümbetlerin üst kısmına ait kitabe de şunlar yazılıdır: "*fi şehri Rebiülevvel senete sittetin erba'in ve semanu mie fi hicretin nebeviye (Rebiülevvel 846 = Temmuz / Ağustos 1442)*". Anlaşıyor ki bu kitabe, beylik Osmanlı Devleti'ne bağlandıktan sonra yazılmıştır (Ayan, a.g.m., s. 32)

[38] Ayan, a.g.m., s. 31; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 67.

Bayram Bey'den sonra, beyliğin idaresi oğul Hacı Emîr İbrahim Bey^[39]'e geçmiştir. Babasının takip ettiği gayeye uygun olarak icraatlarına başlayan Hacı Emîr İbrahim Bey'in ilk faaliyeti 19 Aralık 1356'da Trabzon Rum Devleti İmparatoru III. Aleksios ile saray ahalisinin Hz.İsa'nın doğuşunu kutlamak için Yosun Burnu'na geldiklerinde, idam ettikleri on dört Türk'ün intikamını almak olmuştur. Ardından 13 Kasım 1357 Pazartesi günü çok sayıda savaşçı askeriyle Canik Dağları'nın eteklerinden Maçka'ya (Matzouka) kadar sefer düzenlemiştir. Bu sefer sonucu Maçka'ya kadar olan bölge işgal edilmiş, mahsüller ve depolar harap edilip yağmalanmış, çok sayıda insan esir alınmış ve bir hayli hayvan ele geçirilmiştir^[40].

Trabzon Rum Devleti İmparatoru III. Aleksios (1349-1390) Türkmenlerin akınlarından ve tehditlerinden artık çok bunalmıştı. Türkmenler ile iyi geçinmenin ve bu sayede varlığını sürdürebilmenin yollarını arayan İmparator, Trabzon Rum İmparatorluğu tekfurlarından I. Basileios'un kızı Theodora'yı 29 Ağustos 1358'de Hacı Emîr İbrahim Bey ile evlendirmek için Giresun'a getirmiş ve Bey'e teslim etmiştir^[41]. I. Basileios, böylece Hacı Emîr İbrahim Bey'in akınlarını önlemeye çalışmıştır. Bundan 3 yıl sonra 1361'de ise İmparator, kız kardeşini ziyaret için Giresun'a tekrar gelmiş ve Hacı Emîr tarafından karşılandıktan sonra, beylik merkezinde^[42] güzelce ağırlandıktan sonra ülkesine geri dönmüştür^[43].

Bir süre sonra Hacı Emîr ile kurduğu akrabalıktan umduğu faydaları sağlayamayan imparator, bu siyaseti terk ederek, rotayı Türk'ü Türk'e karşı kırdırma politikasına çevirmek suretiyle Hacıemiroğullarına karşı Tâceddinoğullarını^[44] kullanma yolunu tutmuştur. Zira Hacıemiroğulları Beyliği, bu yıllarda sürekli Trabzon tarafına doğru ilerlemekteydi. Trabzon Tekfuru III. Aleksios; Trabzon'un kale surlarına dayanan Hacıemiroğullarının, Trabzon'u rahat bir şekilde alabileceklerini tahmin etmekteydi.

[39] Batılı araştırmacıların eserlerinde Hacı Ömer diye zikredilmektedir. Bkz., Emile Janssens, *Trebizond en Colchide*, Bruxelles 1969; George Finlay, *The History of Greece and of the Empire of Trebizond*, London 1851.

[40] Ayan, a.g.m., s. 33; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 68.

[41] Ergin Ayan ise bu konuda:*Hacı Emîr ile evlendirmek üzere göndermiştir*" diye yazar (Ayan, a.g.m., s. 33).

[42] Panaretos, bu merkezi'in Halibya'da (Ordu ve Giresun'un iç kesimleri) olduğunu söylemektedir. Bazı araştırmacılar, beylik merkezini Gölköy olarak belirtmişlerdir. Halbu ki bu yıllarda beylik merkezi, Mesudiye'ye bağlı Kale köydedir (Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 69; Mehmet Bilgin, "Giresun Bölgesinde Türkmen Beylikleri ve İskan Hareketleri", *Giresun tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Giresun 1996, s. 90-91).

[43] Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 26; Ayan, a.g.m., s. 33; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 68.

[44] XIV. yüzyılın ilk yarısında Niksar-Kelkit yöresinde kurulan hanedan ve beyliğin adıdır. Bkz., Esterabadi, *Bezm-u Rezm*; Kofoğlu, "Selçuklu Sonrası Kuzeydoğu Anadolu'da Bir Uç Beyliği: Taceddinoğulları", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2005, Sa:18, s. 67-98; Kofoğlu, "Taceddinoğulları", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 343-345; Oğuz, "Taceddinoğulları", s. 469-487.

Bu yüzden Hacıemiroğullarını bir şekilde kontrol etmesi gerekiyordu. İşte bu kontrol işini de Tâceddinoğulları ile yapmayı planlamıştı^[45].

Uzun süren elçiler trafiğinden sonra İmparator III. Aleksios, kızı Eudokia'yı Tâceddinoğulları Beyi Tâceddin Çelebi ile evlenmeye ikna eder. Ardından kızını yanına alan İmparator Tâceddin Çelebi'nin yanına gitmek üzere yola çıkmıştır. Giresun'a ulaştıklarında Şebinkarahisar Beyi Kılıçarslan'ın Trabzon'a saldırdığı haberi gelir. İmparator III. Aleksios apar topar Trabzon'a dönerek savaş için hazırlıklar yapar. Hazırlıklar bittikten sonra Giresun'a dönerek 8 Ekim 1379'da kızını Tâceddin Çelebi ile evlendirdi. Böylece taraflar arasında hısımlık ve ittifak kurulmuş oldu. İmparator III. Aleksios bu ittifak sayesinde Tâceddin Bey'i Trabzon'u ciddi olarak tehdit etmesini ve de diğer Türkmen beylikleri ile ittifak kurmasını engellemiş olacaktı^[46].

Hacıemiroğulları, bir yandan Trabzon Rum Devleti ile savaşırken, bir yandan da batıdaki komşusu Tâceddinoğulları Beyliği ile mücadele etmekteydi. Zira bu yıllarda, Hacıemiroğulları doğuda Trabzon ile savaşmaktayken Tâceddin Bey, sık sık Hacıemiroğullarının topraklarına saldırıyordu. Bu saldırılar da muhtemelen Trabzon Rum Devleti İmparatoru'nun kışkırtmaları ile olmaktadır^[47].

Hacı Emîr İbrahim Bey kimi kaynaklarda 1387 kimi kaynaklarda ise 1364 (h. 766) yılında ciddi bir hastalığa yakalanır ve hayattan ümidini kesip ölümü beklemeye başlar. Hacı Emîr Bey, akrabalarını ve beyliğin ileri gelenlerini yanına çağırıp, yerini alacak kişiyi sağlığında seçmek istediğini söyler. Hacı Emîr'in buradaki amacı; ölümünden sonra oğulları arasında çıkacak taht kavgalarını önlemek ve beyliğin bir kargaşaya sürüklenmesini önlemektir^[48]. Bu olay Bezmü-Rezm de şöyle anlatılmaktadır: "*Tâceddin, gözünü Hacı Emîr'in vilayetine dikti ve oarnın fethi için Çaba harcamaya başladı. Çünkü Hacı Emîr; ağır bir hastalığa ve elim bir derde yakalanmış, ölümün eşiğine varmıştı. Çocuklarının en büyüğü, evlatlarının en olgunu Süleyman Bey idi. Alnında büyüklük ve asalet izleri, yüzünde olgunluk ve yiğitlik ışığı parlıyordu. Hacı Emîr, akrabalarını ve vilayetin ileri gelenlerini yanına çağırarak, "her yaratığın sonu ölümdür. O, herkesin içmesi gereken bir şerbet; her Vanlının er geç yudumlayacağı bir yudumdur". Hastalık, onun sebeplerinden ve alametlerinden biridir. Ben şimdi ölümün eşiğindeyim. Dil sayfama sessizlik harfi konmadan, hayat*

[45] Ayan, a.g.m., s. 34; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 70.

[46] Ayan, a.g.m., s. 34; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 70-71; Tellioğlu, "Panaretos Kroniği", s. 68.

[47] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 72.

[48] Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 26; Ayan, a.g.m., s. 35; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 72.

defterime azil çizgisi çekilmeden yerime geçecek veliahtımı sizin içinizden seçeyim. Halkın idaresini ve işleri yoluna koyacak birini tayin edeyim de ölümünden sonra emîrlik makamına otursun. Sizin durumunuzun iyileşmesi, geçiminizin sağlanması için caba harcasın! Sizi yönetme ve koruma işini üzerine alsın! Bunu yaparsam oğullarım arasında kavga çıkmaz ve o kavga ayrılık ve kargaşaya sebep olmaz. Zarar ziyana uğrayarak durumumuz bozulmaz”^[49].

Hacı Emîr İbrahim Bey; emîrliği oğlu Süleyman Bey’e bırakır^[50]. İyileşse bile emîrliği tekrar geri almak için talepte bulunmayacağını, geri kalan ömrünü ibadetle geçireceğini bildirir. Beyliğin ileri gelenleri, bu durumu uygun bir karar olarak görür ve Hacı Emîr İbrahim Bey’in düşüncesini kabul ederler. Kendilerini düşündüğü için de sevinirler. Emîrlik makamı, Süleyman Bey’e verilir. Beyliğin ileri gelenleri, bu duruma sevinip Süleyman Bey’e bağlılıklarını bildirirler^[51].

Bununla birlikte bir süre sonra Hacı Emîr İbrahim Bey iyileşir. Emîrlik makamında oğlunun oturmasına tahammül edemez ve geri almak ister. Baba-oğul arasındaki Emîrlik kavgası, onları düşmanlık derecesine kadar getirir. Süleyman Bey, tahttan ayrılmak istemeyince^[52], Hacı Emîr İbrahim Bey, kendisine bağlı komutanlarla harekete geçer ve böylece çıkmanası için önceden tedbir almaya çalıştığı iç savaşa kendisi sebep olur^[53].

Hacıemiroğulları sarayında görüş ayrılığı derinleşir. Beyliğin ileri gelenlerinin bir kısmı İbrahim Bey’in tarafını tutarken, bir kısmı da Süleyman Bey’in haklı olduğunu düşünür. Bu arada kargaşa derinleştikçe düşmanlar da beylik topraklarına ellerini uzatmaya başlamışlardır. Zira vaziyet kollayan ve bu kargaşayı kendine fırsat bilen beyliğin batı komşusu Tâceddin Bey, Terme tarafından iki kez beyliğin sınırları içerisine girmiş, can kaybına sebep olmuş ve Emîr İbrahim’e ait toprakları yağmalamıştır. Fakat Tâceddin Bey önemli bir başarı kazanamamıştır. Bu durum ise Hacıemiroğulları Beyliği tarihinde ilk defa olarak diğer Türk Beylikleriyle olan dış mücadeleleri de başlatmıştır^[54].

[49] Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 309-310.

[50] Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 26; Ayan, a.g.m., s. 35; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 73.

[51] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 73; Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 309 ; Ayan, a.g.m., s. 35.

[52] Süleyman Bey, kendisine olan güveninden ve ileri görüşlülüğünden dolayı azledilmeye razı olmaz. Babasıyla verilen söze ve varılan anlaşmaya uyulması konusunda ısrar eder (Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 74).

[53] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 73; Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 310 ; Ayan, a.g.m., s. 35; Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 26.

[54] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 73; Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 310-311; Ayan, a.g.m., s. 35-36; Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 26-27.

Süleyman Bey^[55], babasına rağmen 1386'da Beyliğin hâkimiyetini tamamen ele geçirmiştir^[56]. Artık Beyliğin batı komşusundan gelen saldırıları karşılamak ona düşmüştür. Daha önce iki kez beylik topraklarına saldırmış olan Tâceddin Bey'in üçüncü kez topraklarına saldıracağını anlayan Süleyman Bey, bu zamanda en kuvvetli komşusu ve bölgenin en güçlü hükümdarı olan Sivas hükümdarı Kadı Burhâneddin'den yardım istedi. Hemen Kadı Burhâneddin'e elçiler ve mektuplar gönderildi. Rica ve dehaleti görev zeki ve idareci bir şahsiyete haiz olan Kadı Burhâneddin gelen ricayı kabul ile işe başlayacaktır. Devamında ise Kadı Burhâneddin, güvendiği adamlarından Şeyhülislam Şeyh Yar Ali'yi Tâceddin Bey'i ikaz etmesi için gönderir. Şeyh Yar Ali, Ramazan ayının son günleri olan bir zamanda görevini başarı ile yerine getirmiş^[57] ve Tâceddin Bey'den Kadı Burhâneddin'in düşmanlığını kazanmamak için Hacıemiroğulları topraklarına bir daha saldırmayacağına dair bir söz alır^[58].

Hacıemiroğullarındaki kargaşayı fırsat bilen Tâceddin Bey; elçi Şeyh Yar Ali Sivas'a ulaşmadan, 24 Ekim 1386'da beyliğin topraklarına yaklaşık 12000 atlı ile saldırır. Ancak taraflar arasındaki bu çatışmayı Süleyman Bey kazanır ve Tâceddin Bey ve 500 atlı askeri^[59] savaş meydanında öldürülür ve ordusu dağılır. Tâceddinoğulları büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalır. İşte bu mücadele ile Süleyman Bey'in Tâceddin Bey ile mücadelesi sona ererken Kadı Burhâneddin'e olan bağlılığının devam ettiğini tarihi kaynaklar yazmaktadır. Zira Süleyman Bey her fırsatta Kadı Burhâneddin'e arzı tazimat ve tabiiyetten geri kalmamıştır^[60].

- [55] Esterabadi'nin Süleyman Bey konusundaki düşünceleri şöyledir: "*Delikanlılık çağının başlarında ve gençliğinin baharında olan oğul; yönetim işlerinin yürütülmesinde ehil ve usta olup, manevi olgunlukların her türlü ile süslenip donatılmıştır. Kılıç ve kalem konusunda eşi ve emsali yoktu. Bu yüzden babası, zorlanıp mecbur bırakılmadan kendi isteği ve arzusuyla onu kendisine vâliht ve naib tayin etmiş, işlerin düğümünün bağlanıp çözülmesini onun ellerine ve iradesine bırakmıştır. O konuda anlaşma ve sözleşme yapmıştır. Bu yüzden ahalinin büyüklerinin ve ileri gelenlerinin bazıları, yemini ve andı göz önünde bulundurarak bazıları da emirlik görevini yerine getirmede Süleyman Bey'in babasından üstün olduğunu, onun zamanının babasınınkinden daha başarılı geçtiğini düşünerek Süleyman Bey'in tarafını tutuyordu*" (Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 310-311).
- [56] Süleyman Bey, 1386'dan sonra arşiv kayıtlarında *Mir-i Çepniyan* olarak geçer (Bostan, "Anadolu'da Çepni İskanı", *Türkler*, C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 305).
- [57] Şey Yar Ali, Kadı Burhâneddin'in, *Hacıemiroğulları* Beyliği'nin topraklarına saldırıda bulunan Tâceddinoğlu Tâceddin Bey'e yazdığı mektubu götürmüştür. Adı geçen mektupta Kadı Burhâneddin Tâceddin Bey'e: "*Onların atalarından miras kalmış mülküne göz dikip düşmanlık ve kavga yolunu tutmuş, dostluk ve kardeşlik haklarını çiğnemişsin. Bu hareketin bana çok çirkin geldi. İyi huyundan ve temiz tabiatından beklenen şeylerin tersini yaptın*" diye yazmıştır (Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 311-312).
- [58] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 74-75; Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 311 ; Ayan, a.g.m., s. 36; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 26.
- [59] Panaretos'da 3000 asker diye yazmaktadır (Tellioglu, "Panaretos Kroniği", s. 68).
- [60] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 75; Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 312 ; Ayan, a.g.m., s. 36; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 26-27.

Tâceddin Bey'in öldürülmesi üzerine, Kadı Burhâneddin Tâceddin-
noğullarının başkenti Niksar üzerine sefere çıkmak için bir ordu toplar.
Kadı, ilk olarak bir öncü birliği Niksar'a göndermiştir. Kendisi Niksar'a ilk
girdiğinde ise Melik Danişmed Gazi'nin türbesini ziyaret eder. Akabinde
ise daha önce toplanmış olan Niksar eşrafı Kadı Burhâneddin'in huzuruna
gelir ve şehrin anahtarını kendisine teslim ederler. Kadı da bunun üzerine
Niksarluların gönlünü alır ve onlara ilgi gösterir. Bu şekilde hiçbir direniş
olmadan Niksar, Kadı Burhâneddin Devleti topraklarına katılmış oldu^[61].

Öte yandan ise Kadı Burhâneddin Niksar'a girdiği zaman, Süleyman
bey kimi kaynaklarda kardeşini kimi kaynaklarda bir yakınını birçok at-
lar ve kıymetli hediyeler ile onun yanına göndermiş kendi ailesinden bir
kızın da nikâh ile kabulünü Kadı Burhâneddin'den rica etmiştir. Süleyman
Bey bu şekilde Kadı Burhâneddin'e bağlılığını bildirirken, Kadı bu hedi-
yeler ve iyi niyetlerden dolayı memnuniyetle nikâhlanma isteğini kabul
ediyordu. Bundan sonra İskefsir Kalesi'ni (günümüzde Tokat'ın Reşadiye
İlçesi), içindeki zahire ve kıymetli eşyaları ile birlikte Tâceddinoğulların-
dan alıp 1386 yılında Hacıemiroğulları Beyliği'ne bağışlamıştır (*resm-i su-
yurğal*). Kadı kaleyi ve İskefsir'i Süleyman Bey'e bağışladıktan sonra Nik-
sar'a döner. Kadı Burhâneddin, Niksar'da iken^[62]; Tâceddinoğlu Mahmud
Çelebi'nin elçileri, Kadı'nın huzuruna gelerek af dilediler. Tâceddinoğlu
Mahmud Bey ile Süleyman Bey Kadı Burhâneddin'in huzurunda bir sal-
dırmazlık anlaşması yapmışlardır^[63].

Kadı Burhâneddin, Niksar'da bu işler ile ilgilenirken Erzincan Emîri
Mutahharten'in^[64] Sivas'a saldırmak için hazırlıklar yaptığı haberini alır.

[61] Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 313; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 75; Ayan, a.g.m., s. 37; Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 27.

[62] Kadı Burhâneddin, Niksar'ı belli bir zaman için Emîr Said adında bir adamına ver-
mişti. Bu münasebetle Eratna ailesinden Feridun Bey, Kadı ile Süleyman Bey'in ara-
sını açmaya çalıştı. Hatta bu tesir ile Süleyman Bey tarafından, Kadı Burhâneddin'e
Emîr Said'in azil teklifi yapıldı. Kadı, Emîr Said'e dokunmadı fakat Süleyman Bey'i
ihsanları ile utandırıp susturdu (Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 27).

[63] Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 313-314; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 75-76; Ayan,
a.g.m., s. 37; Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 27.

[64] Mutahharten'in Tatarlar'a mensup olduğu söylenmekte ise de, onun Uygur
Türklerinden olan Eretna ile akraba olması daha muhtemeldir. Mutahharten'in
Akkoyunlu Ahmed Bey'in damadı olduğu bilinmektedir.

Kaynaklarda adı Taharten, Tahirten ve Mutahharten şeklinde geçen bu Erzincan emi-
ri Pir Hüseyin'in ölümünden sonra Erzincan Beyliği tahtına geçti. Mutahharten'in
ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber onun 1403 yılının sonlarında vefat
ettiği sanılmaktadır. Ölümünden soma emirliğin kimin eline geçtiği de meçhul olup
1410 yılında Erzincan hâkimi olarak Mutahharten'in torunu Şeyh Hasan görülmek-
tedir. Bu dönemde Karakoyunlu Kara Yusuf'un Erzincan'ı ele geçirmek istediği ve
bu amaçla burasını kuşattığı bilinmektedir (1410). Nihayet bölge halkının Şeyh
Hasan'dan şikâyet etmeleri sonucu şehri kırk beş gün kadar kuşatan Karakoyunlu
Kara Yusuf, Şeyh Hasan'ın teslim olması sonucunda burasını hâkimiyeti altına

Kadı Burhâneddin de bu defa, tedbir olmak üzere bağımlılık şartlarına göre Süleyman Bey'den buyruğu altındaki kuvvetlerle beraber yardım ister. Süleyman Bey, ordusuyla beraber yardım için Sivas'a gelir. Kadı Burhâneddin'in hazırlık yaptığını gören Emîr Mutahharten, saldırıdan vazgeçip geri döner. Böylece Süleyman Bey, savaşa girmeden tehlikeyi atlatmış olur. Tüm bu bilgilerden anlaşılıyor ki; Süleyman Bey ile Kadı Burhâneddin sıkı bir ittifak kurmuşlardır^[65].

Hacıemiroğulları Beyliği'ne en parlak dönemini yaşatan Süleyman Bey, Canik Dağlarının zirvesinin fethini tamamladıktan sonra 1380'li yıllarda beyliğin başkentini daha önce Mesudiye'nin Kale Köyü'nden bugünkü Ordu il merkezinin 4 km güneyinde kalan Eskipazar'a taşımış^[66] ve buraya başkent manasına gelen "Ordu" adını verirken; Osmanlı- Kadı Burhâneddin çekişmesinde önce Kadı Burhâneddin tarafını tutmuş, sonrasında ise 1391-1394 yılında Osmanlı tarafına geçmiştir^[67]. Kadı Burhâneddin bu duruma çok öfkelenip, Canik üzerine yürür. Bu sıralarda Osmanlı Padişahı I. Bayezid'in Rumeli meseleleri ile uğraşmasını fırsat bilen Kadı, Süleyman Bey ile beraber bölgedeki diğer Türkmen Beyleri, Taceddinoğlu Mahmud ve Savcı Bey'in de içinde olduğu kendisine karşı yapılan ittifak üyelerini cealandırmak için burada yeni bir kalenin inşasına başlayıp tehdit edici bir tavır takınır. Fakat bu ittifak çok kısa bir zaman sonra dağılmıştır^[68].

aldı. Böylece otuz yıl kadar Mutahharten ve ailesinin idaresinde olan Erzincan ve çevresi Karakoyunlular'ın eline geçti (Mevlana Mehmed Neşri, *Cihannüma*, s. 350; Yaşar Yücel, "Mutahharten ve Erzincan Emirliği", *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, II, Ankara 1991, s. 252; Ebu Bekr Tahrani, *Kitab-ı Diyar-ı Bekriyye*, I, Nşr., Necati Lugal-Faruk Sümer, Ankara 1962, s. 38; Abdülkerim Özyayın, İdris Bostan, Fahamettin Başar, "Mutahharten Beyliği", *Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal İslam Tarihi: Fetihden Sonra Anadolu'da Kurulan İlk Türk Devletleri (Anadolu Beylikleri)*, C.8, Kayhan Yay., İstanbul 1994, s. 425-434.

[65] Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 313-315; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 76; Ayan, a.g.m., s. 37; Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 27). 1390'lı yılların sonunda Kadı Burhâneddin'e Süleyman Bey'den: "İslam Devleti'nin mebedinden bugüne kadar hiçbir Müslüman beyinin el uzatamamış olduğu Giresun'un fethedildiği haberi" geldi. Kadı bu habere çok sevindi, nevbetler çaldırdı, şenlikler emretti ve derhal Giresun fatihi Süleyman Bey'e tebrik mektubu gönderdi. Emîr Süleyman, Giresun'u 12000 kişilik bir kuvvetle 1381 yılında almıştır (Ayan, a.g.m., s. 38; Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 485). Kazım Dılcimen, ise bu fethin tarihini 1381 olarak vermektedir (Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 27-28).

[66] Beylik merkezinin Eskipazar'a taşınması, Süleyman Bey döneminde gerçekleşmiştir. Zira 1455 tarihli tahrir defterinde, beyliğin merkezi olan Bölük-i Niyabet-i Ordu'da yani Eskipazar'da, Bayram Çelebi'nin evlatlarının yurdu olduğu belirtilen Mezra'a-ı Süleymanbeglü ismiyle yerleşim yeri kayıtlıdır (Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 76).

[67] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 76-77. Süleyman Bey'in karşı cepheye katılması, gittikçe yükselen Osmanlı gücünden yıldıdığı ve Kadı Burhâneddin'den bağımsız kalmak istediği şeklinde yorumlanabilir (Ayan, a.g.m., s. 38).

[68] Yücel, *Kadı Burhâneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398)*, Ankara 1970, s. 132-139; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 76-77; Ayan, a.g.m., s. 38.

Yıldırım Bayezıt'ın 1398 yılında Samsun'u alması, Canik bölgesindeki Osmanlı hâkimiyetini güçlendirirken; Çarşamba, Terme ve Niksar taraflarına sahip olan Taceddinoğlu Mahmud ve Alpaslan ile Ordu bölgesi hâkimi ve Giresun fatihi Süleyman Bey ile Bafra hâkimi Taşanoğulları hep birlikte Osmanlı egemenliğini kabul ettiler. Aynı yıl, Kadı Burhâneddin'in Zara-Divriği arasında, Karabel denilen mevkiye Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürülmesi^[69] üzerine, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyeti daha da güçlenirken, bölgedeki beylikler dayanak olarak görecekları yeni bir devlete kavuşmuş olmuşlardı^[70].

Resim 55:
İspanyol seyyah
Ruy Gonzales
de Clavijo'nun
tasviri bir resmi.

<https://goo.gl/GRyp6q>

Süleyman Bey'in ne zaman öldüğü ve kabrinin nerede olduğu meçhuldür. 1455 tarihli tahrir defterinde, *Vilayet-i Bayramlı me'a İskefsir ve Milas'a* bağlı *Bölük-i Niyabet-i Ordu* nahiyesi sınırları içerisinde yer alan *Bucak-ı Küçük* karyesinin Hacı Emîr Çelebi ve İnyet Çelebi'nin mülkü olduğu kaydedilmiştir. Bu bilgilerden, Hacıemir İbrahim Bey'in Süleyman Bey'den başka, Hacı Emîr ve İnyet adında iki oğlunun daha olduğu ortaya çıkmaktadır^[71].

İspanyol seyyah Clavijo seyahatnamesinde; 1403 yılında İspanya Kralı III. Henry (1379-1406) tarafından Timur'a elçi olarak gönderildiği zaman, geçiş güzergâhlarından olan Samsun'da Arzemir adlı bir Türk beyine ait topraklardan bahsetmektedir. Hatta bu Bey'in 10.000 atlı askerinin bulunduğunu ve Trabzon Devleti'nden vergi aldığını da yazmıştır. İşte Clavijo'nun bahsettiği Arzemir, Hacı İbrahim Bey'in oğlu, Süleyman Bey'in kardeşi Hacı Emîr Çelebi olmalıdır. Bu bilgilerden hareketle Süleyman Bey'den sonra Hacıemiroğulları Beyliği'nin idaresi Hacı Emîr Çelebi'ye geçmiştir^[72].

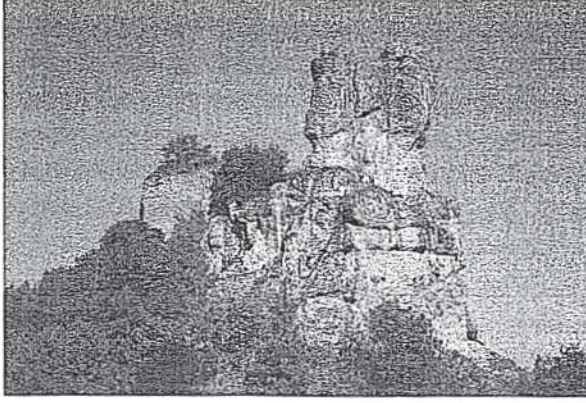
[69] Süleyman Bey, yakın bir dostunu ve güçlü bir müttefikini kaybetmiştir (Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 77). Kadı Burhâneddin, Akkoyunlu Hükümdarı Karayülük Osman Bey'le yaptığı savaşta esir düştü. Karayülük Osman Bey yanında Kadı Burhâneddin olduğu halde Sivas önlerine geldi ve şehrin teslim edilmesini istedi; ancak halk buna yanaşmadı. Bunun üzerine Kadı Burhâneddin, serbest bırakılması durumunda Kayseri ve civarını Akkoyunlular'a bırakabileceğini söyledi. Ancak Karayülük bu teklifi kabul etmedi ve Sivas surlarının önünde onun başını kestirdi (muhtemelen Zilkade 800/Temmuz 1398). Kabrinin nerede olduğu hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakta, ancak Sivas'taki Kadı Burhâneddin Türbesi denilen yere gömüldüğü sanılmaktadır. Sivas halkı tarafından hâlâ ziyaret edilen türbe bugün harap durumdadır ve mezar taşları Gökmedrese'de muhafaza edilmektedir (Abdülkerim Özeydin, "Kadı Burhâneddin", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 74-75).

[70] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 77; Ayan, a.g.m., s. 38-39.

[71] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 79.

[72] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 79-80; Calavijo, *Anadolu-Orta Asya-Timur*, s. 59-68; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 28.

Resim 56:
Ordu'daki
Genççağa Kalesi

[<https://goo.gl/3CYe7T>]

Hacı Emîr Çelebi dönemi hakkında bilgilerimiz yok denecek kadar az olmakla beraber, Beyliğin Osmanlı Devleti'ne katılması bu dönemde gerçekleşmiş olmalıdır. Ama bilinen bir gerçek şu ki, bu beyliğin Osmanlı Devleti'ne ne zaman ve nasıl bağlandığı belli değildir. Fakat Yıldırım Bayezid, 1402 Ankara Savaşı'nda Timur tarafından yenilince, diğer Anadolu beylikleri gibi Hacıemiroğulları Beyliği'nde bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Ancak 1426 yılında bölgeye II. Murad tarafından Amasya valisi olarak atanan Yörgüç Paşa'nın bölgedeki diğer Türk beylikleri ile birlikte bu beyliği de Osmanlılara bağlamış olması muhtemeldir. Zira bölge 1427 yılında kesin olarak Osmanlı Devleti tarafından ilhak edilmiştir. 1455 tarihli tahrir defterlerinde ise bu beyliğin kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlandığı görülmektedir^[73].

Hacıemiroğulları, Anadolu'daki diğer Türkmen beylikler gibi devletin başında bulunan ve her şeye hâkim olan bir emîr tarafından yönetilirdi. Komutanlar ve az sayıda görevli askerin dışında, bugünkü anlamda tam teşekküllü bir orduya da sahip olmayan beyliğin mimari anlamda hangi boyutta olduğu konusunda ise bu beylikten günümüze kadar ulaşmayı başarmış olan; İkizce'deki Genççağa Kalesi, Mesudiye ilçesine bağlı Kale Köy'deki saray, Mesudiye Kale Köy kümbet harabeleri, Eskipazar Camisi ve harabeleri, Hatipli Köyündeki mezar taşları, Bedreme Kalesi ve Ordu Selimiye Camisi'nin mihrabı gibi yapılara bakmamız yeterli olacaktır^[74]. Beyliğin kuzeydeki komşusu olan Kadı Burhâneddin'in bir şair olduğu ve bir divan tertiplelediği^[75] ve Danişmendname'nin^[76] 1245 yılında Tokat'ta kaleme alındığını da düşünürsek bölgede bir edebi hareketliliğin varlığından da bahsetme imkânı bulabiliriz. Ancak, Selçuklu Türkçesine

[73] Aşıkpaşazâde, *Osmanoğulları Tarihi*, Haz., Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç, İstanbul 2003, s. 450-456; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara 1972, s. 403-406; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 79-86; Ayan, a.g.m., s. 38-40; Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 28-29. Hacıemiroğulları'na ait topraklar bölünüp kazalar haline getirilmiştir. Böylece Orta Karadeniz bölgesi bir bütün olarak Osmanlı Devletine bağlanmış olmuştur.

[74] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 86-89.

[75] Geniş bilgi için bkz., Muharrem Ergin, *Kadı Burhâneddin Divanı*, İstanbul 1980.

[76] Geniş bilgi için bkz., Necati Demir, *Danişmend-name, Part One (Critical Edition), Part Two (Turkish Translation), Part Three (Linguistic Analysis and Glossary), Part Four (Facsimile)*, published at the Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard Univ., Harvard 2002, 2002, 2001, 2002.

benzer bir Türkçe'nin konuşulduğu^[77] bu topraklarda, Hacıemiroğulları Beyliği'ne ait günümüze kadar ulaşmış bir edebi esere henüz rastlanmamıştır^[78].

B. KUBADOĞULLARI (SULTAN ALTUNBAŞ VE EVLATLARI)

İlhanlıların Anadolu'daki tahakkümünü arttırmaları ve Türkiye Selçuklu Devleti saltanatının giderek zayıflaması sonucunda XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarında Anadolu'da beylikler devri başlamıştır. Bu arada Samsun ve Lâdik yöresinde de Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus (1246-1262) neslinden gelen Kubadoğulları bir beylik kurmuştur. Öyle ki bu beylik, 1318 yılı civarında İlhanlı valisi olarak görev yapan, II. İzzeddin Keykâvus'un torunu Tâceddin Altunbaş^[79] ta-

[77] Geniş bilgi için bkz., Necati Demir, *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, Ankara 2001.

[78] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 88-89.

[79] Sultan Altunbaş, İzzeddin Keykâvus'un torunu'dur. Yani Selçuklu hanedanının son nefesidir. Bu gerçek, kuyudü vakfiye ile tevazzuh eder (Dilçimen, *Canik Beyleri*, s. 45). II. Gıyâseddin Mesud (1284 - 1307); babası II. İzzeddin Keykâvus ile Kırım da bulunuyordu. II. İzzeddin Keykâvus orada Altın Orda Devleti Hükümdarı Berke Han'ın (1257-1267) Urbay hatunla evlenmişti. Aksarâyî'nin verdiği şu bilgiler de bizim tezimizi doğrular niteliktedir; "*Berke Han Sultan İzzeddin geldiği zaman, büyük bir ordu hazırlayıp ihtiyaçlarını karşılayarak II. İzzeddin Keykâvus'u ülkesine göndermeyi planlamıştı*". Berke Han, müttefiki Memlük Sultanı Baybars'a (1260 - 1277) yazdığı mektuplarda, II. İzzeddin Keykâvus'a yardımcı olmasını tavsiye ediyordu. Aksarâyî'nin verdiği bu bilgi ile Berke Han'ın da II. İzzeddin Keykâvus'a askerî destek sağlamayı, planladığını öğreniyoruz. II. İzzeddin Keykâvus; Altın Orda Devleti başkenti Saray şehrinde ölünce (1278-79), Altın Orda Hükümdarı Mengü Timur (1266 - 1280), Moğol adetlerine gereğince, II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu II. Gıyâseddin Mesud ile Urbay Hatun'u evlendirmek istediğini ancak Mesud'un bunu kabul etmeyip Anadolu'ya (Sinop) kaçmıştır. Sinop'tan Samsun yolu ile Erzincana gitti. Moğol hükümdarı Abaka Han'a (1265-1282) bağlılığını arz etti. Selçuk hükümdarı sayılan ve 1283 yılında Moğollar tarafından idam edilen III. Gıyâseddin Keyhüsrev yerine Selçuk hükümdarı tayin edildi. Urbay Hatun'da II. Mesud'u takiben Sinop'a geldi. Nihayetinde ise oğlu Mesud'un yanında bir anne sıfatı ile ikamet edebilme şansı buldu. İlhanlı hükümdarı Hülagü Han'ın (1217 - 1265) 8 Şubat 1265 yılında ölümünden sonra İlhanlıların Anadolu valisi Baltu'nun isyanı (1297) güçlkle bastırılırken, II. Gıyâseddin Mesud'un ona taraf-tarlılığı hissedildi. Bunun üzerine İlhanlı hükümdarı Gazan Han (1295-1304) tarafından tahtan indirilmiş ve Hemedan'da hapsedilmiş ve yerine kardeşi oğlu III. Alaaddin Keykubad getirilmiştir.(h. 698/m.129.) Fakat İlhanlıların Anadolu'da görev yapan Sülemiş'in (Moğol kumandanı Baycu Nuyan'ın torunu) 1298 yılındaki isyanından sonra, isyan sırasında III. Alâeddin Keykubad'ın yeteri kadar dirayet gösterememesi sebebiyle halkın Sülemiş'i desteklemiş olduğu bilgisine istinaden III. Alâeddin Keykubad tahttan indirilmiş ve Tebriz'e gönderilip yargılanarak ölümüne mahkûm edilmiştir. Fakat eşinin Moğol hanedanından olması sebebiyle hayatı bağışlandı. Gazan Han, ona İsfahan'da kalmasını emretti ve O'nun bütün masraflarını karşıladı. Bir müddet sonra II. Gıyâseddin Mesud Kayseri'de Selçuk tahtına geçirilmiştir (h. 702/ m. 1303). Fakat artık Selçuklu saltanatının hiçbir hükmü ve nüfuzu yoktu. II. Mesud'un Samsun'da ölümü (h. 708 / m. 1308) oğlu (Tacettin Altunbaş Gazi Çelebi) Selçuk tahtına oturdu. İşte İlhanlılar tarafından verilen

Resim 57:
Tâceddin
Altunbaş'ın
mezarı. Samsun,
Havza.

[<https://goo.gl/7K1fhX>]

rafından kurulmuştur. Tâceddin Altunbaş'ın Atabeyi Emîr Yeşbek idi. H. 718/M. 1318 senesi Moğolların Anadolu'da kalan son Selçuk sülalesini nihayete erdirmek için başlattıkları faaliyetler sırasında Yeşbek Amasya'da öldürülmüş ve evlatları ise Mısır'a kaçmışlardı. Tâceddin Altunbaş'ın vakfiyeleri bu tarihten çok sonraları olduğuna göre bu hadise esnasında Altunbaş saklandı ve vaziyet müsait hale gelince ortaya çıkıp Amasya havalisinde saltanatını idame ettirmeye çalıştı^[80]. Beylik onun ölümüne müteakip (1340-1350 ?) ikiye bölünmüştü. Oğlu Keykubad Samsun, Kavak ve Lâdik'e hâkim olurken lalası Emîr oğlu Taşan Merzifon, Havza ve Vezirköprü yörelerinde Taşanoğulları Beyliği'ni kurmuştur^[81]. İşte Canik beylikleri içerisinde değerlendirilen ve Osmanlı Devleti ile Samsun'un hâkimiyeti konusunda sıkça karşı karşıya gelmiş olan Kubadoğulları, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışını takiben (Müslüman Samsun), Kavak ve Lâdik bölgelerinde hüküm süren^[82] bir Türkmen Beyliği'dir.

Beyliğin kurucusu olan Altunbaşın hangi tarihte öldüğü konusunda net bir bilgi olmamakla beraber kendisinden sonra çocukları arasında yer alan Keykubad'ın beyliğin başına geçtiği sanılmaktadır. Babası gibi Lâdik'de otururdu^[83]. O halde Keykubad; Kubadoğulları diye anılan Canik beylerinden bir sülâleyi teşkil eder.

Keykubad'dan sonra beyliğin başına Kubadoğlu Ali geçmiştir. Bu dönem de kaynaklar Kubadoğullarının, Amasya Valisi Hacı Şadgeldi ve halefi

yarlığ ile Kastamonu ve Sinop vilâyetlerini İznik'e dek ve bu taraftarı Kars memleketi ile Saruhan sınırına dek hükmü altına verilen Sultan Mesud'un oğlu Gazi Çelebi bu Altunbaş'tır. Yoksa son zamanlara kadar zannedildiği gibi Sinop'ta yerleşen diğer Gazi Çelebi değildir (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 45-47; Sümer, "Keykubad III", *DİA*, XXV, İstanbul 2002, s. 360; M. S. Bal, "Türkiye Selçukluları, Mısır Memlûkleri ve Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 2005, s. 304; Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeret El-Ahbâr Ve Müsâyeret El-Ahyâr*, terc., Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 57).

[80] Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 48. "Taşan bin Emîr; vüzerası ve şahitleri meyanında görülür ki Canik'de Taşan oğullarını kuran da bu dur. Bunun çocukları ile uyuşamadılar. Bu suretle son Selçuk hükümdarı Altunbaşın yerlerini, birçok evlâdına rağmen, küçülttü ve esasen evlâdın çokluğu da Selçuk sülâlesini derebeylik derecesine düşürdü" (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 48; Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, s. 129-130).

[81] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 298.

[82] Tellioglu, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme", s. 660; Kılıç, a.g.m., s. 32; Bayraktar, a.g.m., s. 88.

[83] Bunların Ladik'te oturduklarına dair şu anda hiçbir iz yotur yalnız Kubadoğulunun kardeşlerinden olduğu sanılan Kılıçarslan namına Ladik-Erbaa yolu üzerinde ve Erbaa hududları içerisinde bir mahal mevcuttur (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 48).

Emîr Ahmed'e bağlı olduğunu yazar^[84]. Bu dönemde Canik ve Samsun taraflarında bir zamanlar başlı başına harekete geçmiş olan Tâceddinoğulları'nın beyi Tâceddin Bey üzerine Amasya Valisi Hacı Şadgeldi tarafından Lâdik Emîri Kubadoğlu Ali Bey gönderildi. Başarılı bir sefer çıkartması üzerine Samsun emareti ona verildi. Artık Kubadoğulları Samsun'un sahibi olmuş^[85] ve Kubadoğlu Ali'den sonra beyliğin başında göreceğimiz oğlu Cüneyd Bey'de Samsun'da ikamet etmeye başlamıştır. Kubadoğlu Ali, Tâceddin bey ile en çok mücadele eden ve çarpışan bir adamdı. Yiğitliği ve gözüpekliği ile meşhur ve Kubadoğlu diye ün alan ilk Kubadoğlu bu kişidir^[86].

XIV. yüzyılın sonlarında Yıldırım Bayezid yönetimindeki Osmanlı Devleti de bölgeyi hâkimiyet altına almaya çalışan güçler arasına girdi. Yıldırım Bayezid 1396'daki ilk seferinde Bafra'yı, 1398'den sonra ise o tarihte Kubadoğulları'nın elinde bulunan Samsun'u almak suretiyle Canik bölgesini Osmanlı Devleti'ne ilhak etti^[87].

28 Temmuz 1402 tarihinde yapılan Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid'in Timur'a yenilmesi sonrası Fetret Devri'ne (1402-1413) giren Osmanlı Devleti'nin zayıflığından yararlanan Kubadoğulları tekrar Samsun'da hâkimiyet kurmuşlardır. Timur'un atamasıyla Amasya çevresinde emîrliğini ilan eden Mehmed Çelebi'yi (I. Mehmet/1413-1421) tanımayan Kubadoğlu Ali Bey^[88], Tâceddinoğulları Beyliği üzerine yürüyerek Niksar'ı kuşatmıştır^[89]. Mehmed Çelebi ise Amasya'dan gelerek Kubadoğlu Ali Bey'i bozguna uğratmış^[90] ve Taşanoğlu Ahmed Bey'i Samsun valisi ola-

[84] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, TTK Yay., Ankara 1972, s. 298.

[85] Baki Sarısakal, *Bir Kentin Tarihi: Samsun*, Samsun Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2002, s. 22.

[86] Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 48; Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, s. 129-130.

[87] Samsun'un Danışmendlilerle başlayan Türkleşmesi süreci ile beraber muhtelif devlet veya beylikler buraya sahip olmak için yoğun bir mücadele içerisine girmişlerdir. Köseadağ Savaşı'nı (1243) takip eden dönemde, Canik ve Samsun'un da içinde yer aldığı Orta-Kuzey Anadolu bölgesi Candaroğulları ve Eretna Beylikleri arasında mücadele alanı oldu (Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, I, TTK Yay., Ankara 1991, s. 53; Kemal Göde, *Eratnalılar*, TTK Yay., Ankara 1994, s. 68-69; Öz, *Canik Sancağı*, s. 21-22).

[88] Samsun Emîri Kubadoğlu Alâettin Ali Bey nesep ve şecaatine ve Timurun himayesine mağrur olarak Çelebi Sultanı küçük görüp Amasya beylerinin kendisine uyacağını umuyordu. Bu sebepten kendi başına emaret etmeğe kalkıştı (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 49).

[89] Canik beyi Taceddin oğlu Alparsan, Kubadoğlu hilâfına Çelebi Sultan'a mutiâne hareket ederek aile düşmanı addedilen Kubadoğluna izharı adavet ediyordu. Kubadoğlu Ali Bey hareketini azdırdı ve Alparsan'ı mağlûp ederek merkezi bulunan Niksar'ı muhasere etti (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 49; Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, s. 174-175).

[90] Neşri bu olayı; "Kubadoğlu bî nihaye asker ile Niksar'ı muhasara edüp gündüz cenk ederler. Eğer ol hisara meded irişmezseniz kale eldjên gider ol vilayet harap

rak atarken, Kubadoğlu Ali Bey'in de hayatı sona erdirilmiştir (h. 816/m. 1405)^[91]. Kubadoğlu Ali bey'in ölümünden sonra beyliğin başına oğlu Cüneyd Bey'de geçmiştir^[92].

1414 yılına kadar Osmanlı himayesindeki Taşanoğulları Beyliği tarafından yönetilen Samsun, bu tarihte Kubadoğlu Ali Bey'in oğlu Kubadoğlu Cüneyd Bey tarafından kuşatılmış ve ele geçirilmiştir. Kubadoğlu Cüneyd Bey daha sonra Osmanlı padişahından af dilemiş, bunun üzerine vali olarak makamında bırakılmıştır^[93].

Kastamonu Emîri Kötürüm Bayezid'in oğlu Hızır Bey tarafından, tahminen 1417-1418'lerde Cüneyd Bey Niksar ve Çarşamba Hâkimi Tâceddinoğulları Beyi Alparslan oğlu Hasan Beyce öldürtülünce ki Tâceddinoğulları ile İsfendiyaroğullarının bir müttefikliği söz konusu bu noktada, Samsun yeniden kısa bir zaman için İsfendiyaroğullarının idaresine geçti^[94]. Nitekim Osmanlı Devleti'nin Ankara Savaşı'ndan sonra Anadolu'da bozulan merkezi otoriteyi tekrar tesis etmek ve Türk siyasî birliğini sağlamaya yönelik takip ettikleri politikaların bir sonucu olarak, Padişah Çelebi Mehmed, Samsun'unda içinde olduğu Canik bölgesinin tamamen devlete bağlanması için Rum Beylerbeyi Biçeroğlu Hamza Bey'i görevlendirmiştir^[95]. 1419 yılında Rum Beylerbeyi Biçeroğlu Hamza Bey tarafından Samsun kuşatıldığında, Samsun kalesi İsfendiyaroğlu Hızır Bey'in elinde

olur dediler. Mehmet Çelebi, (teşhiri hatır için nuşu camı hoşgüvar ve kaç gün sakıyanı lâleruyle seyri gülzar ve gülgeşti kenar üzere iken bu haber ki sem'i şerifine vasıl oldu. Elindeki kadehi yire çalup kâsei derunü hunab ve gayretle doldu hemen ol gice), atına suvar oldu gice gündüz durmayup yürüdü. Kubadoğlu vaziyetten bihaberdi. Birden hamle edilip tarumar oldu. Askerin kimi kırıldı kimi kaçtı. Kubadoğlu; Taşanoğluna ait biri kaleye sığındı. Mehmet Çelebi bir mukabele olmak üzere Kubadoğlunun arazisini talan etti ve Felenbel adlı kalesini muhasara ederek zaptetti" diye yazmaktadır (Dilcimen, Canik Beyleri, s. 50; Neşri, Cihannüma, s. 160-162).

[91] Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 50; Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, s. 175).

[92] Neşri, *Cihannüma*, II, s. 323.

[93] H. 817 de Kubadoğlu Ali beyin mahdumu Cüneyit Bey Samsun Emîri Taşanoğlu Ahmet Bey üzerine ansızın hücum ederek öldürmüş Samsun sancağını zaptetmişti. Cüneyit bey, affı padişahıye dehalet ettiğinden Ahmet bey'in vereseşi ıra edilmek şartıyla affedilerek makamında ibka edildi (Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, s. 192).

[94] Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 50; Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, s. 175).

[95] II. Murad, Biçeroğlu Hamza Bey'in ölümü üzerine Lala Yörgüç Paşa'yı Amasya'ya yolladı. Bu sıralarda Osmanlı Devleti'nin doğu sınırlarında önemli olaylar olmaktadır. Bir yandan Akkoyunlu Devleti ile Karakoyunlu Devleti arasındaki savaşlar vardır. Diğer yandan Çelebi Mehmed'in Ankara Savaşı'nın ardından, Amasya, Tokat ve Canik bölgesindeki Türkmen ailelerinin önemli bir bölümünü ortadan kaldırmasına rağmen küçük olan diğer Türkmenlerin burada hala yasamasıdır. Bu bölgeye gönderilen Lala Yörgüç Paşa'nın bu Türkmen aileleri ile olan savaşı Osmanlı merkezi otoritesi bakımından önem oluşturur (Ali Rıza Yağlı, 75-127 Numaralı Mühimme Defterlerinde Çorum Sancağı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2007, s. 15).

idi. Hızır Bey Samsun kalesini bizzat Çelebi Mehmet'e teslim etmiş^[96] ve böylece 1419'da Samsun'un Osmanlıların eline geçmesini sağlamıştır^[97].

Osmanlı Devleti'nin bu bölgeyi XV. yüzyılın ilk yarısında ele geçirmeye başlamasıyla 1427-1428'de Hacı Emiroğulları ve Tâceddinoğulları, 1419'da Kubadoğulları, 1430'da ise Taşanoğulları beyliği ortadan kaldırılmıştır^[98].

Kubadoğulları bundan sonra herhalde topraklarında tutunamadılar ve büyük ihtimal şarktan belkide Trabzon İmparatorluğu yardımı ile Kafkasya'ya hicret ettiler Osset'lerin^[99] üçte birini teşkil ettiler. Zira bunlardan mühim bir kısmını Kubad veya Keykubadoğlu adı ile anılmaktadır. Abdülhamit (1876-1909) devrinde bunlardan Sefer Kubad adlı bir Miralayın hassa askeri arasına alındığı Kafkaslılar arasında malûmdur^[100].

C. TACEDDİNOĞULLARI

Tâceddinoğulları Beyliği^[101], Anadolu coğrafyasında Moğol-İlhanlı devrinin sona ermesinin hemen akabinde 1335'lerde Anadolu'da (Niksar-Kelkit yöresinde) kurulmuş ikinci dönem Türk beyliklerinden biridir.

[96] Kılıç, a.g.m., s. 32. "Murad bin Mehmed Han Amâsiyye'de olurken kâfir Samsun'u oda yakıp, kâfirleri şehri bırakıp, gemiye girip kaçdılar. Sultan Murad'a haber olup Rum beğlerbeğisi Biçeroğlu Hamza Beğ'i gönderip varıp Kâfir Samsunu'nu zabt etdi. Sultan Mehmed'e haber gönderdiler. "Kâfir Samsunu'ndan Müslüman Samsunu'nu almağa kolay oldu" dediler. Sultan Mehmed dahi hücum edip yürüdü. Amma Biçeroğlu Hamza Beğ hisardan gitmedi. Müslüman Samsunu'yile her gün ceng ederidi. Çünkü Sultan gelip Merziva'ya andan Samsun'a geldi. Samsun'da İsfendiyaroğlu Hızır Beğ'idi. Sultan Mehmed gelecek Hızır Beğ kal'ayı teslim etdi. Biçeroğlu Hamza Beğ, Hızır Beğ'e eyitdi: "Kal'ayı niçin ceng etmedin, verdün?" Hızır Beğ eyitdi: "Bu şehrin zindeğânisi bu kâfir şehriyilendi. Çünkü kâfir şehri harâb olup sizin elinize düşdü. Bunda simden girü ne kadar rahatlık ola. Sizinle bizim dostluğumuz ördekle kaz konşuluğuna benzer." Sultan Mehmed Hızır Beğ'i hi'latleyip, çok ni'met verdi. Andan eyitdi: "Yanımda durursan sana yahşi tımar edeyin." Hızır Beğ eyitdi: "Karındaşı yanındadır, ben anunile bir yerde durmazın" deyip atasına gitdi" (Neşri, *Cihannüma*, s. 230).

[97] Öz, *Canik Sancağı*, s. 21-22; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 53; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, s. 53; Göde, *Eratnahılar*, s. 68-69; Rıza Karagöz, "II. Meşrutiyet Döneminde Canik Sancağında İdari Yapılanma", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, I, Edit: Cevdet Yılmaz, 2006, s. 65-66; Neşri, *Cihannüma*, s. 230).

[98] Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 53.

[99] Kuzey Kafkasya'da yaşayan bir kavim'dir. Osetler, Ortodoks hıristiyan (iron ve Tuallag) ve Sünni müslüman (Digor) olmak üzere ikiye ayrılır. Sünni müslümanların oranı % 30 kadardır (Abdullah Saydam, Osetler, *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s. 437-438).

[100] Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 54.

[101] Kofoğlu, "Selçuklu Sonrası Kuzeydoğu Anadolu'da Bir Uç Beyliği: Taceddinoğulları", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2005, Sa:18, s. 67-98; Kofoğlu, "Taceddinoğulları", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 343-345; Kofoğlu, "Taceddinoğulları Beyliği", *Basılmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniv., Sosyal Bil. Enst., İstanbul 1986; Oğuz, "Taceddinoğulları", s. 469-487.

Karadeniz kıyılarında bugünkü Bafra ile Ordu arasında, güneyde Niksar'a kadar uzanan saha üzerinde hüküm sürmüş^[102] bir Türkmen beyliği olan Tâceddinoğulları, Emîr Tâceddin Bey tarafından kurulmuş ve adını kurucusundan almıştır^[103]. Danişmendlilerin bölgedeki bir devamı niteliğinde olduğu söylenebilecek olan bu beyliğin başkenti Danişmendlilerin de başkenti olan Niksar idi^[104].

Beyliğin ve hânedanın kurucusu Tâceddin Bey'in Selçuklu soyuna mensup olduğu ileri sürülmüştür^[105]. Babasının Emîr Doğanşah (Doğancık Bey)^[106] adlı bir Türkmen beyi olduğu, onun İlhanlı hâkimiyetinin çö-

- [102] Niksar başkent olmak üzere Erbaa, Akkuş ve Ünye'nin bir bölümü, Terme ve Çarşamba dahil bir bölgede sınırları olan beyliktir (Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 100).
- [103] Fahamettin Başar, "Taceddinoğulları Beyliği", *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, Ed. Abdülkerim Özyayın, Fahamettin Başar, C.8, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1994, s. 467.
- [104] Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 30.
- [105] Kofoglu, a.g.m., s. 343; H. Edhem, *Düvel-i islamiyye*, İstanbul 1927, s. 139; Uzunçarşılı, *Kitabeler*, I, İstanbul 1927, s. 27.
- [106] Taceddin Bey'den önce Niksar bölgesinde Emîr Doğancık adlı birisinin hâkim olduğu bilinmektedir. Doğancık, Anadolu'da İlhanlı Devleti yıkılırken oldukça saygın bir kişilikti. Muhtemelén Taceddin Bey'in babası olduğu sanılan Emîr Doğancık veya Doğanşah h.747 (m. 1347) veya h. 749 (m. 349)'da Niksar'da öldü. Ölümünden sonra da yerine oğlu Taceddin Bey idareyi almış ve Taceddinoğulları Beyliği kurulmuştur (1347) (el Ömeri, *Mesalikül'Ebsar, fi Memalükül'Ebsar*, Nşr., F. Taeschner, Leipzig 1929, s. 31; Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, İstanbul 1927, s. 30; Kofoglu, a.g.m., s. 343). Devamında ise el-Ömeri'nin Mesalik-ül-Ebsar adlı eserinde; Doğancık Bey'in idaresi altında bulundurduğu arazinin kuzey batı hududunun Kastamonu emiri Süleyman Şah'ın hududuna kadar uzandığına ve Anadolu'da nüfuzlu, şöretli aynı zamanda hatırı sayılır ümeradan olduğu na dair bir malûmata da rastlamaktayız (el Ömeri, *Mesalikül'Ebsar*, s. 31-39). Kazım Dılcimen *Canik Beyleri* adlı eserinde; "Tacetin'in idare merkezi Niksar Kasabası idi. Çocukları her zaman için Niksar'ı ellerinde bulunduramamışlarsa da hemen her devirde Karadeniz kıyılarına kadar hâkim kalmışlardır. Gerek bu mıntika, gerek Niksar ve havalisi Canikten sayıldığı için bunlarda Canik Beyleri diye anılırlar, fakat biz bunların idare merkezini göz önünde tutarak Niksar beyleri diye adlandırılmalarını daha uygun görürüz. Niksar'ı bunlardan daha önce ellerinde tutan Emîr Doğancık ailesiyle Tacettinin bir alaka veya akrabalığı olması muhtemeldir. J. P. Fallmerayer'in Trabzon İmparatorluğu Tarihi adlı eserinde (J. P. Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi, Tercüme Ahmet Cevat Eren, Yayına Hazırlayan Celalettin Yavuz - İsmail Hacıfettahoğlu, Notlandıran İbrahim Tellioglu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011*) *Dschiatines (Ciyatines)* diye anlattığı Tacettin, bazı müverrihlerimizce Selçuk ailesine mensuptur. Halbu ki Amasya Tarihi yazarı H. Hüsamettin Emîr Doğancığın nesbini h. 655 tarihli vakfiyesine istinaden Kemahlı Ebu Bekir adında bir zata kadar temdit eder ki bu takdirde bize Tacettin ile alakası olmadığı hükmünü veririr. Emîr Doğancık, h. 747 veya h.749'da ölmüştür" diye yazmıştır.(Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 31). Amasya Tarihi yazarı A. H. Hüsamettin, eserinin üçüncü cildinde Emîr Doğancığa ait olduğunu yazdığı mezar taşını şöyle okumuştur: "Haza Kabrül Emirül İsfesalar - El Ecel-el - kebir- El Melik el muzaffer el Mücahid el mürabit-...Taceddin Doğan şah Akp ibn Savcı rahmetullah..a ve arbain ve seb'a mie" (Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, s. 30). Yine aynı ciltte Doğancığın Doğanşah ile anıldığını da ileri sürerek babalarını şöyle sıralar; Alâeddin Savcı, Nurettin Alpaslan, Sarimeddin Mehmet, Ebi Bekir, -ül-Kemahi (Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, s. 27).

küşünden sonra müstakil hareket etmeye başladığı, Emîr Eretna'ya karşı çıkararak Amasya'yı ele geçirdiği, 1341'de buradan çıkarılınca Niksar yöresine çekildiği ve 747 (1346) veya 749 (1348) yılında burada ölümünün^[107] ardından yerine oğlu Tâceddin Bey'in geçtiği belirtilir. Onun faaliyet alanının Canik (Samsun-Ordu) kesimi oluşu bu bölgede yoğunlaşan Çepni boylarıyla ilişkisinin bulunduğuna işaret eder^[108].

Canikli (Canîfî) diye de anılan Tâceddin Bey'in kurduğu beyliğin merkezi Niksar olup sınırları bazen Kelkit, Amasya, Samsun, Ordu, Giresun ve Trabzon'a kadar genişlemiştir. Tâceddin Bey^[109] önceleri Amasya Emîri Hacı Şadgeldi^[110]ye tâbi idi, ayrıca Eretnaoğullarına^[111] vergi veriyordu^[112]. Zira bu sırada Eretna Devleti'nin başında Alâaddin Ali Bey (1365-1380) bulunmakla beraber, idarede gittikçe Kadı Burhâneddin Ahmed'in hâkim duruma geçtiği görülmektedir. Eretna Devleti'nin güçlü olduğu bu dönemde Tâceddin Bey de ona tâbi olmak zorunda kaldı. Bununla beraber Tâceddin Bey, Kadı Burhâneddin Ahmed'e karşı ülkesini başarılı bir biçimde korudu. Öyle ki, Kadı Burhâneddin Ahmed, Eretna Devleti'ne vergi verme yükümlülüğünü yerine getirmeyen Niksar Hâkimi Tâceddin Bey üzerine yürümeye karar verdi. Alâaddin Ali Bey'i de ikna eden Kadı

[107] Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, s. 30.

[108] Sümer, "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Yaşayan bazı Üçoklu Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.II, İstanbul 1949, s. 452. Bir başka araştırmada ise; Samsun ve Trabzon'u çevreleyen bölgede Tacediin ve Bayramoğlu Hacı Emîr İbrahim Beylerin maiyetleri ile birer beylik kurmayı başardıkları ve bu beyliğin kurucularının ise Anadolu Selçukluları tarafından Canik bölgesindeki Hıristiyanlara karşı hudutların emniyeti ve bölgenin fethedilerek Türklerin yerleşmesine açılmasını sağlamak için iskân edilen Çepniler'den olduğu söylenmektedir (Yücel, *Kadı Burhâneddin Ahmed ve Devleti*, s. 89).

[109] Niksar ve civarındaki bölgelerde hüküm süren Taceddin Bey, Canikli veya Canikli diye de anılmaktaydı. Çünkü beyliğin merkezi Niksar olmasına rağmen, sınırları zaman zaman Kelkit, Amasya, Samsun, Ordu, Giresun ve Trabzon'a kadar genişlemiştir (Başar, a.g.m., s. 468).

[110] Hacı Şad Geldi, Hacı Kutlu Şahın oğludur, Hacı Kutlu Şah ise Kürt Bey Taceddin Altunbaş'ın kölesidir. İkinci defa Amasya emîri olmuş ve babası Kutlu Şah'ın ölümünden sonra özellikle Ertana beyliğinin başında bulunan Ali Bey döneminde Ertana devletine tâbi olmayıp, Amasya'da müstakilen hüküm sürmüştür. Ertana beyliğinin ve nihayet Kadı Burhâneddin'in amansız rakibi olan Hacı Şad Geldi, Burhâneddin'in bir pususuna düşürülüp h. 782 (m. 1380) yılında öldürülmüştür (Oğuz, a.g.m., s. 473-474, Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 32; Esterabadi, *Bezmu Rezm*, s. 180).

[111] Orta Anadolu'da XIV. yüzyıl ortalarına doğru kurulmuş olan bir Türkmen beyliğidir. Beyliğin kurucu olan Eretna Uygur Türklerinden olup, önce Cengizlilerin sonra da İlhanlıların ordusunda ikinci dereceden bir emir durumundaydı (Sümer, *Oğuzlar*, s. 63. Eretna Devleti için bkz., Göde, *Eratnalılar*; Yücel, *Eretna Devleti - Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, II, Ankara 1991; Uzunçarşılı, "Sivas ve kayseri Dolaylarında Eretna Devleti", *Belleten*, XXXII/126, 1968, s. 161-189.

[112] Kofoglu, a.g.m., s. 343.

Harita 9:
Taceddinoğulları
Beyliği'nin siyasi
haritası.

[<https://goo.gl/qrYLdc>]

Burhâneddin Niksar üzerine geldiye de başarılı olamadı (1379)^[113]. 1379 ilkbaharında Niksar'a saldıran Kadı Burhâneddin ile Eretna Beyi Alâeddin Ali'nin kuvvetlerini bozan Tâceddin Bey, Eretna Devleti'ne vergi vermeyi tamamen kesti; H.781 (m.1379)'den itibaren de bağımsız hareket etmeye başladı. Tâceddin Bey, daha sonra topraklarına düzenlenen ikinci Eretna seferini de komşusu ve Kadı Burhâneddin'in düşmanı olan Hacı Şadgeldi'nin yardımı sayesinde püskürttü^[114].

Fakat Kadı Burhâneddin'e karşı Hacı Şadgeldi ile birlikte Tokat'ın Dânişmendiye köyü yakınında yaptığı savaşı kaybetti (H.783/M.1381). Hatta bu savaş sırasında Hacı Şadgeldi Kadı Burhâneddin'in bir pususuna düşerek öldürüldü. Hacı Şadgeldi'nin ölümünden sonra 1382'de Kadı

[113] Taceddin'e karşı yapılan bu seferde Samagar aşiretinin de bir roloynadığını görmekteyiz. Samagar aşireti ihtimalki Abakahan zamanında (1265-1277) Anadolu tümen beyi "Küen-Tatar" Karatatar kabilesinin beyi olan Samagar'a izafeten, onun ölümünden sonra idaresindeki on bin kişilik askeri sonraki kaynakların, Samagar aşireti diye kaydetmiş olmaları akla geliyor. Bu aşiretin sonradan bazı kısımlarının yerleşik hayata geçtiklerine delil olarak Kayseri yanında Samagar adında bir köye tesadüf edişimizdir. Diğer taraftan Samagar aşiretine ait son kayda Aşık Paşazade tarihi Giese neşri, s. 90 da tesadüf ediyoruz. Çelebi Mehmet devrinde Samsun taraflarında oturdukları ve nihayet Çelebi Mehmet tarafından Filibe tarafına nakdedildiği kaydediliyor (Oğuz, a.g.m., s. 474).

[114] Esterabadi, *Bezm-ü Rezm*, Nşr., Kilisli Rifat, İstanbul 1928, s. 180; Kofoglu, a.g.m., s. 343-344; Başar, a.g.m., s. 468; Oğuz, a.g.m., s. 474;

Burhâneddin istikal ilan etmiştir^[115]. Şadgeldi'nin katlinden sonra Kadı Burhâneddin Sivas'a döndü. Kadı Burhâneddin'in istiklâl ilân etmesi üzerine Ertana Devleti'ne düşman ve düşman olmayan bütün bu bölge beyleri kadı Burhâneddin'e karşı ittifak etmek ve yeni kurulan bu beyliği ortadan kaldırmak için birçok teşebbüste bulundular. Tâceddin Bey ise bu olaydan sonra artık ona karşı Tokat Emîri Seyyidî Hüsâm ile birleşti ve Akşehir'e (Erzincan) saldırarak burayı yağmaladı. Sonrasında ise Hacı Şadgeldi'nin yerine Amasya emîri olan Emîr Ahmet ile birleştiler^[116].

Diğer taraftan, Tâceddinoğulları Beyliği, sınır komşuları olan Hacımiroğulları Beyliği ile de mücadele içerisindeydi. Özellikle Hacı Emîr İbrahim ve Süleyman Bey dönemlerinde bu mücadeleler daha da alevlenmişti. Zira vaziyet kollayan ve bu kargaşayı kendine fırsat bilen beyliğin batı komşusu Tâceddin Bey, Terme tarafından iki kez beyliğin sınırları içerisine

[115] Kadı Burhâneddin, 1364'te Kayseri'ye döndüğünde Eretnaoğlu Mehmed Bey tarafından şehrin kadılığına tayin edildi ve onun kızı ile evlendi. Kadılığı sırasında adaleti uygulama konusunda samimi çaba gösterdi. Vakıf gelirlerine sahip çıktı ve bu yerlerin amaç dışı kullanılmasını önledi. 1365 yılında Eretnaoğlu Mehmed Bey'in kendi emîrlere Hacı Şadgeldi, Hacı İbrâhim ve Kılıcarslan tarafından öldürülmesi ülkede büyük karışıklıklara yol açtı. Bu olayda Kadı Burhâneddin de zan altında bulunmakla beraber onun rolü kesin olarak tesbit edilememiştir. Mehmed Bey'in yerine geçirilen on üç yaşındaki oğlu Alâeddin Ali Bey'in kabiliyetsizliği ve zayıf kişiliği sebebiyle kısa sürede devletin otoritesi sarsıldı ve her emîr bir vilâyette kendi başına hareket etmeye başladı. 1375'te Karamanoğlu Alâeddin Bey Kayseri'yi ele geçirdi ve Alâeddin Ali Bey Sivas'a kaçtı. Kadı Burhâneddin önce Kayseri civarındaki çiftliğinde inzivaya çekildiyse de daha sonra bazı devlet adamlarının yardımıyla Kayseri'yi Karamanoğulları'ndan geri aldı. Böylece kadılığının yanında askerlik ve siyasetteki yeteneğini de kanıtlamış oldu. Bunun üzerine Alâeddin Ali Bey onu h. 780'de (m. 1378) vezirlik makamına getirdi. Kadı Burhâneddin, vezirliği sırasında beyliği tamamen kendi kontrolü altına almaya çalıştı. Alâeddin Bey bundan rahatsız oldu ve onun nüfuzunu kırmak istedi. Ancak mücadeleyi kazanan Kadı Burhâneddin idarî ve askerî yetkileri de ele geçirdi ve kendisine "melikü'l-ümerâ" unvanı verildi. Vezirliği sırasında Kadı Burhâneddin halkın durumunu düzeltmek için büyük çaba gösterdi. Alâeddin Ali Bey'in ölümünden (1380) sonra halk meclisi onu ölen hükümdarın küçük yaştaki oğluna nâib tayin etmek istediysen de kendisinin çekinmesi üzerine bu görev Türkmen Beyi Kılıcarslan'a verildi. Ancak Kılıcarslan'ın idaresinden memnun olmayanlar Kadı Burhâneddin'i tam yetkiyle devletin başına geçirmeyi düşündüler. Bu sırada Kadı Burhâneddin, Alâeddin Ali Bey'in dul karısıyla evlenen Kılıcarslan'ın kendisine bir suikast hazırlığı içinde olduğunu öğrendi ve erken davranıp onu öldürdü (h. 14 Zilkade 782 / m. 9 Şubat 1381). Bu olayın ardından toplanan halk meclisi Kadı Burhâneddin'i haklı buldu ve kendisini Alâeddin Ali Bey'in oğluna nâib tayin etti. Kadı Burhâneddin, daha sonra başlıca rakibi olan Amasya hâkimi Hacı Şadgeldi'yi saf dışı bıraktı ve Sivas'ta hükümdarlığını ilân etti (783/1381), adına hutbe okutup para bastırды; arkasından da Anadolu, Suriye ve Irak'taki sultan ve emîrlere elçiler gönderip saltanatını bildirdi. Böylece Eretnaoğulları Beyliği'ne son veren Kadı Burhâneddin kendi devletini kurdu (Özaydın, a.g.m., s. 74-75).

[116] Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 170-180; Kofoglu, a.g.m., s. 344; Başar, a.g.m., s. 468; Oğuz, a.g.m., s. 474-475.

girmiş, can kaybına sebep olmuş ve Emîr İbrahim'e ait olan toprakları yağmalamıştır. Fakat Tâceddin Bey önemli bir başarı kazanamamıştır^[117].

Süleyman Bey, babasına rağmen 1386'da Beyliğin hâkimiyetini tamamen ele geçirmiştir. Artık beyliğin batı komşusundan gelen saldırıları karşılamak ona düşmüştür. Daha önce iki kez beylik topraklarına saldırmış olan Tâceddin Bey'in üçüncü kez topraklarına saldıracağını anlayan Süleyman Bey, bu zamanda en kuvvetli komşusu ve bölgenin en güçlü hükümdarı olan Sivas hükümdarı Kadı Burhâneddin'den yardım istedi. Hemen Kadı Burhâneddin'e elçiler ve mektuplar gönderildi. Rica ve dehaleti görev zeki ve idareci bir şahsiyete haiz olan Kadı Burhâneddin gelen ricayı kabul ile işe başlayacaktır. Devamında ise Kadı Burhâneddin, güvendiği adamlarından şeyhülislam Şeyh Yar Ali'yi Tâceddin Bey'e onu ikaz etmesi için gönderir. Şeyh Yar Ali, Ramazan ayının son günleri olan bir zamanda görevini başarı ile yerine getirmiş^[118] ve Tâceddin Bey'den, Kadı Burhâneddin'in düşmanlığını kazanmamak için, Hacıemiroğulları topraklarına bir daha saldırmayacağına dair bir söz almıştır^[119].

Hacıemiroğullarındaki kargaşayı fırsat bilen Tâceddin Bey; elçi Şeyh Yar Ali kendi yanından daha Sivas'a ulaşmadan, 24 Ekim 1386'da beyliğin topraklarına yaklaşık 12000 atlı ile saldırır. Daha saldırı başlar başlamaz Tâceddin Bey ve 500 atlı askerî^[120] savaş meydanında öldürülmüştür.^[121]

[117] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 73; Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 310-311; Ayan, a.g.m., s. 35-36; Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 26-27.

[118] Şey Yar Ali, Kadı Burhâneddin'in, *Hacıemiroğulları Beyliği'nin topraklarına saldırıda bulunan Taceddinoğlu Taceddin Bey'e yazdığı mektubu götürmüştür. Adı geçen mektupta Kadı Burhâneddin Taceddin Bey'e: "Onların atalarından miras kalmış mülküne göz dikip düşmanlık ve kavga yolunu tutmuş, dostluk ve kardeşlik haklarını çiğnemişsin. Bu hareketin bana çok çirkin geldi. İyi huyundan ve temiz tabiatından beklenen şeylerin tersini yaptın" diye yazmıştır (Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 311-312).*

[119] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 74-75; Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 311; Ayan, a.g.m., s. 36; Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 26.

[120] Panaretos'da 3000 asker diye yazmaktadır (Tellioğlu, "Panaretos Kroniği", s. 68).

[121] Taceddin'in öldürülmesine ait Trabzon sarayı kroniklerinde verilen malûmata bakacak olursak, Anadolu'da aynı zamanda yazılan Bezm ü-Rezm'deki malûmat ile bazı yerlerde ayrılıklar görmekteyiz. Kroniklerde şu malûmat ile karşılaşıyoruz: 1387 II. teşrininde imparatorun damadı ve aynı zamanda Limnia emiri Taceddin (Tatziatin), imparatorun diğer damadı Hacı emir (Chatzymiri)'in oğlu Süleyman Bey üzerine 12000 kişi ile yürüdüğü, Chalybie'ye bizzat girdiği ve Taceddin'in ilk çarpışmada mağlûp olduğu, bütün ihtimamlara rağmen yanında bulunan altı kişi ile beraber öldürüldüğü, askerlerin aç ve sefil, yarı çıplak bir halde kaçtıkları ve bol miktarda hayvan silâh ve malzeme bıraktıkları kaydediliyor. Böyle olmasına rağmen muharebenin sebebi hakkında hiçbir malûmat verilmiyorsa da daha önce yukarıda kaydettiğimiz üzere, Bezm ü-Rezm'de geniş bir şekilde tesadüf ediyoruz. Saray vekayinamesinde Taceddin'in altı kişi ile beraber öldürüldüğü söylenildiği halde Bezm ü-Rezm'de 500 kişi ile birlikte öldürüldüğü kaydediliyor (Oğuz, a.g.m., s. 479-480).

Yani bu saldırı Süleyman Bey'in zaferi ile sonuçlanmıştır. Ordusu dağılır. Tâceddinoğulları büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalır^[122].

Tâceddin Bey'in öldürülmesi üzerine, Kadı Burhâneddin Tâceddinoğullarının başkenti olan Niksar üzerine sefere çıkmak için bir ordu toplar. Kadı, ilk olarak bir öncü birliği Niksar'a göndermiştir. Kendisi Niksar'a ilk girdiğinde ise Melik Danişmed Gazi'nin türbesini ziyaret eder. Akabinde ise daha önce toplanmış olan Niksar eşrafı Kadı Burhâneddin'in huzuruna gelir ve şehrin anahtarını kendisine teslim ederler. Kadı da bunun üzerine Niksarlıların gönlünü alır ve onlara ilgi gösterir. Bu şekilde hiçbir direniş olmadan Niksar, Kadı Burhâneddin Devleti topraklarına katılmış oldu^[123]. Akabinde ise, İskefsir kalesi'ni (günümüzde Tokat'ın Reşadiye İlçesi), içindeki zahire ve kıymetli eşyaları ile birlikte Tâceddinoğullarından alıp 1386 yılında Hacıemiroğulları Beyliği'ne bağışlamıştır (*resm-i suyurgal*). Kadı kaleyi ve İskefsir'i Süleyman Bey'e bağışladıktan sonra Niksar'a döner. Kadı Niksar'da iken^[124]; Tâceddinoğlu Mahmud Çelebi'nin elçileri, Kadı'nın huzuruna gelerek af dilediler. Tâceddinoğlu Mahmud Bey ile Süleyman Bey Kadı Burhâneddin'in huzurunda bir saldırmazlık anlaşması yapmışlardır^[125]. Bu ikili Kadı Burhâneddin'den önceki faaliyetleri için affedilmelerini, para ve asker göndermeleri karşılığında bağımsız kalmalarına izin verilmesini istediler. Kadı Burhâneddin'de bu isteği kabul ederek, Tâceddin Bey'in hâkimiyet bölgesini oğul Mahmud Çelebi'ye verdiği dair bir ferman hazırlamış, Süleyman Bey'in de Tâceddinoğulları topraklarına saldırmamasını bildirmiştir^[126].

Diğer taraftan ise; Hacıemiroğulları beyi Hacı Emîr ile kurduğu akrabalıktan umduğu faydaları sağlayamayan Trabzon İmparatoru III. Aleksios, bu siyaseti terk ederek, rotayı Türk'ü Türk'e karşı kırdırma politikasına çevirmek suretiyle, Hacıemiroğullarına karşı Tâceddinoğullarını kullanma yolunu tutmuştur. Zira Hacıemiroğulları Beyliği, bu yıllarda sürekli Trabzon tarafına doğru ilerlemektedir. İmparator III. Aleksios; Trabzon'un kale surlarına dayanan Hacıemiroğullarının, Trabzon'u rahat

[122] Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 75; Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 312; Ayan, a.g.m., s. 36; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 26-27.

[123] Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 313; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 75; Ayan, a.g.m., s. 37; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 27.

[124] Kadı Burhâneddin, Niksar'ı belli bir zaman için Emîr Said adında bir adamına vermişti. Bu münasebetle Eratna ailesinden Feridun Bey, Kadı ile Süleyman Bey'in arasını açmaya çalıştı. Hatta bu tesir ile Süleyman Bey tarafından, Kadı Burhâneddin'e Emîr Said'in azil teklifi yapıldı. Kadı, Emîr Said'e dokunmadı fakat Süleyman Bey'i ihsanları ile utandırıp susturdu (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 27).

[125] Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 313-314; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 75-76; Ayan, a.g.m., s. 37; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 27.

[126] Kofoglu, a.g.m., s. 344

bir şekilde alabileceklerini tahmin etmekteydi. Bu yüzden Hacıemiroğullarını bir şekilde kontrol etmesi gerekiyordu. İşte bu kontrol işini de Tâceddinoğulları ile yapmayı planlamıştı^[127]. Uzun süren elçiler trafiğinden sonra III. Aleksios, kızı Eudokia'yı^[128] Tâceddinoğulları Beyi Tâceddin Çelebi ile evlenmeye ikna eder. Akabinde ise imparator, kızını yanına almış ve evlendirmek üzere Tâceddin Çelebi'ye götürmek üzere yola çıkmıştır. Giresun'a ulaştıklarında ise Şebinkarahisar Emîrliği^[129] Beyi Kılıçarslan'ın Trabzon'a saldırdığı haberi gelir. İmparator apar topar Trabzon'a dönerek savaş için hazırlıklar yapar. Hazırlıklar bittikten sonra ise Giresun'a döner ve kızını 8 Ekim 1379'da Tâceddinoğulları Beyi ve Trabzon kroniklerinde Dschinatines veya Tatziatin, Bizans kaynaklarında ise Zatines adıyla geçen Tâceddin Çelebi ile evlendirerek, onunla hısımlık ve ittifak kurar. İmparator bu ittifak sayesinde Tâceddin Bey'i Trabzon'u ciddi olarak tehdit etmesini ve de diğer Türkmen beylikleri ile ittifak kurmasını engellemiş olacaktır. Bu durum onun, o dönemde bölgenin güçlü emîrlерinden olduğunu da göstermektedir^[130].

Tâceddin maktulen vefat ettikten sonra oğlu Mahmud Çelebi 1387 senesinden itibaren Kadı Burhâneddin'e bağlı kalmak şartıyla bir kısım toprakların sahibi olmuştu. Fakat Anadolu'nun bu bölgesi birçok Türkmen beylerinin at oynattıkları yer olması dolayısıyla daima başka bir beyin tahakkümü altına girmektense, kendi başlarına hareket etmeyi arzu ediyorlardı. Ayrıca Mahmud Çelebi güçlü komşuları karşısında dengeli bir siyaset izlemeye çalıştı. Ancak her fırsatta Kadı Burhâneddin aleyhine diğer beylerle ittifak yapmaktan da geri durmadı ki; bölgenin diğer siyasi unsurları olan Taşanoğulları^[131], Bafra Beyleri^[132] Kadı Burhâneddin'in buralara

[127] Ayan, a.g.m., s. 34; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 70.

[128] Taceddin imparator Alexsios'un kızı Eudokia ile 1381 den beri evli idi. Fakat Süleyman Bey tarafından katledilmesinden sonra Eudokia babasının sarayına gitmeğe mecbur oldu. Bu vakadan sonra Trabzon sarayına İstanbul imparatoru Yohannes Paleologus'un elçisi gelerek genç ve dul kadını imparatorun oğluna zevce olmak üzere istedi. Fakat Eudokia çok güzel idi. İmparator oğlu ile evlendirmeyip ihtiyar olmasına rağmen kendisi zevce olarak aldı (Oğuz, a.g.m., s. 480).

[129] Eski ismi, Şarki Karahisar'dır. 1074'te Danişmendliler tarafından Türk topraklarına katılmıştır. 1201'de Mengücekoğulları Beyliği tarafından topraklarına bağlanmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin çöküşünden sonra Eratnalılar'a, daha sonrada Kadı Burhâneddin Devleti'ne bağlı kalmıştır. 1473'te Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır (Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 98-99).

[130] Ayan, a.g.m., s. 34; Demir, *Hacıemiroğulları*, s. 70-71; Tellioglu, "Panaretos Kroniği", s. 68; Kofoglu, a.g.m., s. 344; Dilmencen, *Canik Beyleri*, s. 33-35; Oğuz, a.g.m., s. 477-479.

[131] Vezirköprü, Havza ve Merzifon'u elinde tutan bu beylik 1430'da Osmanlı Devleti tarafından ortadan kaldırılmıştır (Tellioglu, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme", s. 660).

[132] Bafra ve çevresine hâkim olan Bafra Beyleri, 1419-1420'de Osmanlı Devleti tarafından ortadan kaldırılmıştır (Tellioglu, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme", s. 660).

kadar sokulan nüfuzunu çekemediklerinden kendi aralarında bir birliğin meydana gelmesi ve müşterek düşmana karşı cephe alınmasını istiyorlardı. Zira Mahmut Çelebi ile yukarıda ismi geçen beyler arasında sık sık ittifaklar oluyordu. Kadı Burhâneddin bir müddet sonra Tâceddin'in akrabası Mehmet Çelebi'yi ki -bir müddet Amasya emîri Emîr Ahmed'in vezirliğini yapmıştı- elçilikle Candaroğlu Süleyman Paşa'nın yanına göndermişti. Nitekim Kastamonu Emîri II. Süleyman ile birleşti, bu birliğe katılmaları için Emîr Ahmed'e, Taşanoğlu'na, Bafra Emîri'ne mektuplar gönderdi ve Candaroğlu II. Süleyman'a itaat etmelerini istedi. Görüldüğü gibi Kadı Burhâneddin'e karşı kuvvetli bir cephe açılıyordu. Fakat Yıldırım Bayezid'in (1389-1405) Anadolu Seferi ve bilhassa Kastamonu tarafına hareketi yani Candaroğlu Beyliği üzerine yürümesi ve beyliğin topraklarını ele geçirmesi (h.794/m.1392), Kastamonu, Küre, Osmancık ve Samsun'u zaptetmesi karşısında müttefikleri Amasya Emîri Ahmed, Taşanoğlu ve kendi kardeşi Kılıçarslan ile birlikte Yıldırım Bayezid'in yanına gidip Osmanlı Devleti'ne bağlılık bildirmelerine sebep olurken, Süleyman Bey'in de ittifaktan ayrılıp, Kadı Burhâneddin'e yanaşmaya mecbur etmiştir. Yıldırım Bayezid, Bursa'ya döndüğünde ise Mahmud Çelebi de tekrar kardeşleriyle beraber Kadı Burhâneddin'e meyletmek zorunda kaldı^[133].

Yıldırım Bayezid'in 1392 yılındaki Kastamonu zaferinden^[134] sonra Amasya Emîri Ahmed ve Taşanoğlu da Osmanlılara itaat arz etmişti. Bu

[133] Esterabadi, *Bezm-ü Rezm*, Kilisli Rifat neşri, s. 180; Kofoğlu, a.g.m., s. 344; Başar, a.g.m., s. 469-470; Oğuz, a.g.m., s. 480-481.

[134] Bu savaş sırasında Süleyman Paşa Bayezid tarafından öldürülmüş ve Kuzey Anadolu'nun kapıları Osmanlı'ya açılmıştı (Oğuz, a.g.m., s. 481). Aziz İbn Erdeşir Esterabadi'nin eserinde; Sultan Yıldırım Bayezid'in Kastamonu seferi ve Sultanın Kadı Burhâneddin ile Çorumlu sahrasında yaptığı savaş özet olarak şu şekilde anlatılmaktadır: Sefer hakkında detaylı bilgi veren İbn Erdeşir'e göre Kadı Burhâneddin, Sultan Yıldırım Bayezid'in Kastamonu'ya doğru ilerlediğini öğrendiğinde, çoktan bölgeye doğru hareket etmiştir. Osmanlı Sultanı Bayezid, Kadı Burhâneddin'e bir mektup göndermiş ve Süleyman Beyi öldürerek Kastamonu'yu fethettiğini haber vermiştir.16 En önemli müttefikini kaybetmesine ve Osmanlılara karşı yalnız kalmasına rağmen Kadı Burhâneddin harekâta devam etmiştir. Sultan Bayezid ise Osmancık'a vardığında, daha önce Kadı Burhâneddin'e bağlı olan Amasya Beyi Emîr Ahmed, Mahmud Çelebi'nin kardeşi Kılıçarslan, Taşanoğlu ve buna ek olarak bir kaç bey daha Osmanlı saflarına katıldılar. Bu yeni kuvvetlerle bölgede iyice kuvvetlenen Sultan Yıldırım Bayezid, Kadı Burhâneddin'i bölgeden çekilmesi yönünde ikna edecek anlaşma koşulları aramaya başlamıştır. Bu durum karşısında zora düşen Kadı Burhâneddin kendisine ait olan Osmancık yöresini tahliye etmeyi bile düşünmüştür. Sultan Yıldırım Bayezid, Kubadoğullarına ait olan Kırkdilim Kalesi'ni Seydi Mahmud'u kaleden çıkartmak suretiyle fethetmiştir. Kubadoğullarının bir oğlu ve hemen ardından bazı küçük beyler Sultan Yıldırım Bayezid'in tarafına geçtiler. Bütün bu gelişmeler Osmanlı ordusu ile Kadı Burhâneddin'in birliklerinin karşı karşıya gelmesini kaçınılmaz kılmıştır. Nihayet Kadı Burhâneddin, Çorumlu ovasındaki karşılaşmada Osmanlılara meydan okumuş ve gerekli hazırlıkları yapmıştır. Fakat ilk aşamada Osmanlı ordusu ortaya çıkmamış ve bu durum karşısında Kadı Burhâneddin'in

sırada Tâceddinoğlu Mahmud Bey de Osmanlılara bağlılığını bildirmek için kardeşi Kılıçarslan'ı Yıldırım Bayezid'e gönderdi^[135]. Bu olaydan sonra Kadı Burhâneddin Ahmed ile Tâceddinoğulları arasındaki mücadeleler daha da arttı. Candaroğlu'nun bir ittifak düşüncesi ile Kadı Burhâneddin'e gönderdiği 500 atlı asker^[136], sebebi anlaşılabilen bir meseleden dolayı Kadı Burhâneddin'i terk ederek Tâceddinoğlu Mahmud Bey'in yanına gidince, Kadı Burhâneddin iyice kızdı ve 1393 yılı baharında kuvvetlerini toplayarak Mahmud Bey idaresindeki Fenariyye bölgesini zaptetti ve burayı korumak üzere bir de kale inşasına başladı^[137]. Bunun üzerine Tâ-

adamlarının morali bozulmuştur. Buna rağmen Kadı Burhâneddin, daha önce kendisine bağlı olan beyleri kendi tarafına çekmek için savaşçı heyetler yollayan Sultan Yıldırım Bayezid'e meydan okumaya devam etmiştir. Sultan Yıldırım Bayezid'in oluşturduğu özel birlikler Burhâneddin'in öncü kuvvetleriyle karşılaşmış ve ardından Osmanlıların dağlara doğru kaçmak zorunda kalacağı bir savaş meydana gelmiştir. Savaşın sonra Osmanlı ordusu yorgun ve bitkin bir halde dağlararak dağlara, mağaralara, çalılıkların arasına ve ulaşılması güç tepelere doğru kaçmıştır. Sultan Yıldırım Bayezid, maiyeti ile beraber dağın yamacında bulunan bir mağaraya saklanmak zorunda kalmıştır. Kadı Burhâneddin, Sultan Yıldırım Bayezid'in bulunduğu yeri öğrenince, dar dağ geçitlerine doğru ilerlemiş ve ardından üç gün süren ve Bayezid'in düşman kuvvetleri karşısında başarısız olduğu çarpışmalar meydana gelmiştir. Burhâneddin geçidin topografyası hakkında edindiği bilgileri kullanmak suretiyle kaçan Osmanlı askerlerine saldırmasına rağmen, Yıldırım Bayezid'e ulaşmayı başaramamıştır. Fakat bölgedeki eski gücünün tekrar tesis etmek niyetinde olan Kadı Burhâneddin harekâtına devamla Amasya beyinin üzerine yürüyerek daha önce kendisine bağlı olan fakat Yıldırım Bayezid tarafına geçmiş yörelere doğru ilerledi. İskilip, Ankara, Kalecik ve Sivrihisar'ı tekrar kontrol altına almış, fakat Sultan Yıldırım Bayezid ile bir türlü karşı karşıya gelememiştir (Esterâbadî, *Bezm-ü Rezm*, s. 370, 371, 372-376; Murat Keçiç, "II. Manuel Palaiologos'un Mektuplarında Sultan Yıldırım Bayezid Ve Osmanlılar", *The Journal of Academic Social Science Studies*, C.6, Sa:3, 2013, s. 309-310).

[135] Muazzam Osmanlı kuvvetlerinin karşısında pek cüzi kuvvetleriyle karşı geleme-yeceklerini anlayan bu beyler, Bayazid'e adamlar göndererek Osmanlı idaresini kabul ettiklerini söylediler. Süleyman Bey'in kardeşi İsfendiyar (1392 - 1440) çoktan beri Sinop'ta ayrı bir bey gibi hareket ediyordu. Vaziyeti öğrenince Bayazid'e şefaatçılar gönderdi. Böylece İsfendiyar'ın Sinop emirliği Osmanlılar tarafından tasdik edilmiş oldu. Kıvrımyol'dan aşağısı sınır tutularak Kastamonu, Küre ve Osmancık, Osmanlı İmparatorluğuna katıldı. Osmanlı kuvvetleri bu bölgede hiçbir maniye uğramaksızın ileri hareketlerine devam etmişlerdi. Nihayet Samsun da Osmanlı orduları tarafından işgal edildi. Samsun'da bu sırada Cüneyt Bey hâkim idi. Osmanlı orduları tarafından zapt edilen Samsun, Alexsandr Şişman'a verildi. Yukarıda isimleri zikredilen beylerle ittifak etmiş olan Amasya emiri emir Ahmet de kuvvetli Osmanlı orduları karşısında Burhâneddin'e inkiyaf etmekten- se Osmanlılara iltica etmeyi daha uygun buldu. Bu durum karşısında müttefikler- den Taceddin oğlu Mahmut Çelebi de Osmanlılar safında yer aldı (Oğuz, a.g.m., s. 481; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 37).

[136] Daha önce Candaroğlu Süleyman Paşa'nın ittifak nişanesi olarak Kadı Burhâneddin'in yanında bulundurulmuş Candaroğlu süvarileri (Oğuz, a.g.m., s. 482, Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 38).

[137] Osmanlı taraftan olan bu beylerden en fazla emir Ahmet ve Taceddin oğulları Burhâneddin aleyhine Osmanlıları kışkırtıyorlardı. Fakat Osmanlıların Rumeli'ndeki emelleri dolayısıyla şimdilik onların bu fikrine müsbet bir cevap vermediler. Osmanlı ordusunun 1393 senesinde Kırkdilim mevkiinde Burhâneddin

ceddinoğulları Mahmud, Alparslan ve Kılıçarslan kardeşler Yıldırım Bayezid'den yardım istediler^[138]. Kadı Burhâneddin de stratejik bakımdan önemli olan Amasya'yı almak için şehri ikinci defa kuşattı. Bu haberi alan Yıldırım Bayezid Kadı Burhâneddin'in Amasya'yı muhasara etmesine de kızmış ve Tâceddinoğullarının^[139] da daveti üzerine kuvvetli bir ordu ile hareket ederek Merzifon'a geldi. Ancak Osmanlı ordusunun üstün olduğunu anlayan Kadı Burhâneddin önce Turhal kalesine, oradan da Tokat ve Sivas'a çekildi^[140].

Resim 58:
Yeşilirmak ve
Turhal kalesi,
1919

[<https://bit.ly/2wWXjvV>]

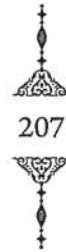
Kadı Burhâneddin Ahmed, Canik bölgesinde aleyhine bozulmuş olan dengeyi sağlamak için H. 796 (M. 1394) kışında Tâceddinoğulları, Taşanoğulları ve Bafra emîrlerini kendisine itaate zorlarken Timur'un Erzincan önlerine geldiğini öğrenince Sivas'a çekilip tahkimata başladı. Timur Anadolu'ya girdiğinde Kadı Burhâneddin ve düşmanları hakkında aldığı istihbarata göre Tâceddinoğlu Mahmud'un kuvvetleri 6000'e ulaşıyordu. Timur'un Anadolu'dan ayrılması, Yıldırım Bayezid'in ise Rume- li'ye hareket etmesini fırsat bilen Kadı Burhâneddin, Tâceddinoğulları

askerlerine yenilmesi Amasya'nın Burhâneddin tarafından bir müddet için işgali beyler üzerinde o kadar derin bir tesir bırakmıştı ki, Burhâneddin taraftarı olmak siyasetini menfaatları icabı olarak saydılar. Görülüyor ki, bu beyler, muazzam Osmanlı kuvvetleri ile Burhâneddin'in kuvvetleri arasında âdeta oyuncak bir duruma gelmişlerdi. Bu bölgede Osmanlı menfaatıyla Burhâneddin menfaati çarpışmakta idi (Kofoglu, a.g.m., s. 344; Başar, a.g.m., s. 470; Oğuz, a.g.m., s. 482, Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 38-39).

[138] Başar, a.g.m., s. 470.

[139] Taceddin oğlu Mahmut Çelebi Bayazit'e adam göndererek Kadı Burhâneddin ordusunun zahire ve levazım yokluğundan perişan olup dağılmakta olduğunu haber verip süratle yetişmesini istedi. Bayazit bundan istifade ederek Burhâneddin'in nüfuzu altında bulunan Merzifon'u ve muhasara ettiği Amasya'yı aldı. Bu durum karşısında Burhâneddin Tokat'a ve oradan da Sivas'a çekilmek zorunda kaldı (Oğuz, a.g.m., s. 482).

[140] Esterabadi, *Bezm-ü Rezm*, Kilisli Rifat neşri, s. 402; Kofoglu, a.g.m., s. 344; Başar, a.g.m., s. 470; Oğuz, a.g.m., s. 481. Amasya daha önce Kadı Burhâneddin tarafından zapt edilmişti. Zira Osmanlılar Rumelideki fetihler ile uğraştıklarından Amasya'nın Kadı Burhâneddin tarafından muhasarasında pek başarılı olamamışlardı. Fakat, ya şiddetli kış mevsiminden Amasya'yı elinde tutamayacağından veyahut da Osmanlılar'dan çekindiği için Kadı Burhâneddin bir müddet sonra şehri terk etmiştir (Oğuz, a.g.m., s. 482).

ile anlaşma zemini aradı. Tâceddinoğulları'nı kendi lehine çevirmeğe çalıştığı^[141] bir sırada Tâceddinoğlu Alparslan, ağabeyi Mahmud Bey'e karşı isyan ederek, babalarından kalan toprağın ikiye bölünmesine sebep oldu. Diğer iki kardeşleri Kılıçarslan ve Süleyman Bey Mahmut Çelebi ile birlikte hareket ediyorlardı. Osmanlılara tâbiyet meselesinde Alparslan'ın ismi hiç geçmez iken üç kardeşin birlikte hareket ettiklerini ve Osmanlılar ile anlaştıklarını görürüz. Bu dört kardeş içinde sözü geçen Mahmud Çelebi olarak ön plana çıkmıştır. Çünkü bütün siyaset meselelerinde daima onunla karşılaşmaktadır. Kardeşlerinin Osmanlıların tarafını tutması karşısında, kardeşleriyle arasının zaten açık olduğunu bildiğimiz Alparslan, ne olursa olsun kadı Burhâneddin'in tarafını tutmak zorunda kalmıştır. Hattâ Kadı Burhâneddin'e adamlar göndererek kardeşi Mahmut Çelebi'yi şikâyet ettiği gibi, Kadı Burhâneddin'in himayesini de istedi^[142].

Alparslan, kendisine bağlı kuvvetlerle birlikte harekete geçerek Niksar'ın bir kısmını ve Yenişehir merkezini ele geçirdi. Bunun üzerine Mahmud Bey, diğer kardeşleri Kılıçarslan ve Süleyman'ı da yanına alarak derhal Alparslan üzerine yürüdü. Alparslan, ağabeyi Mahmud Bey'in kalabalık bir ordu ile üzerine geldiğini haber alır almaz vakit kaybetmeden Kadı Burhâneddin'den yardım istedi. Kadı esasen siyasetine uygun düşen bu durum karşısında hemen harekete geçerek, Alparslan'a yardım etme bahanesi ile Niksar bölgesine girdi. Bu seri yardım karşısında biraz korkan Alparslan Kadı'ya gönderdiği bir adamla; "*Mahmut Çelebi sizin gelişinizden korkarak telâş ile bir tarafa kaçmış, adamlarının çoğu bize esir düşmüştür. Böylece sizin gelmenize lüzum kalmadı. Ben yakın bir zamanda gelip tâbiyetimi bildireceğim*" dediği mesajını gönderdi. Kadı Burhâneddin bunun üzerine Niksar topraklarında konaklamaya başladı. Alparslan'ı bekledi, fakat o bir türlü gelmiyordu bunun üzerine Kadı Burhâneddin bir menzil ilerledi. Alparslan nihayet maiyeti ile birlikte geldi. Bağlılığını bildirdikten sonra, kardeşinin adavetinden dolayı (hadsizliği-düşmanlığı) yerine dönemsine^[143] izin verilmesini rica etti. Kadı Burhâneddin de, Alparslan'a hil'at ve hediyeler vereerek onu mükâfatlandırdı ve kendisi de ülkesine döndü^[144].

[141] Kadı Burhâneddin Tacettinoğulları'nı kendi lehine çevirmek için onları ikna ve itma etmek istedi. Akrabalarından mahut Mehmet Çelebi veya Mehmet Feyc'i onlara elçi olarak gönderdi. Fakat o bermutat bilakis onları Kadı aleyhine teşvik etti (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 38).

[142] Kofoglu, a.g.m., s. 344; Başar, a.g.m., s. 470-471; Oğuz, a.g.m., s. 483; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 38-39.

[143] Alparslan'ın o zamanki merkezi; Herek (Tokat - Erbaa) ile Çarşamba arasındaki Ordu Köyü'dür (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 38).

[144] Esterabadi, *Bezm-ü Rezm*, Kilisli Rifat neşri, s. 432; Yücel, *XIII-XV. Yüzyıllar Kuzeybatı Anadolu Tarihi: Çobanoğulları - Candaroğulları Beylikleri*, Ankara 1980, s. 115-118; Kofoglu, a.g.m., s. 344; Başar, a.g.m., s. 471; Oğuz, a.g.m., s. 483; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 38-39.

Kadı Burhâneddin ile Alparslan'ın arası; Tâceddinoğlu'nun Eretna'nın akrabası Feridun^[145] ile işbirliği yapmasından sonra bozuldu^[146]. Öyle ki Feridun Bey ile birlikte Kadı Burhâneddin'i zehirletmek sureti ile suikast bile düzenlemeye çalışmışlardır. Kadı Burhâneddin, ise kısa bir süre sonra; Alparslan'ın Develi hâkimi Feridun ile işbirliği yaptığını ve kendisine suikast düzenlenmesine çalışıldığı hadisesini daha önceden akrabası olan Şeyh Müeyyet, Mevlâna Paşa ve Türkmen emîrlerinden olan, Emîr Şehap'tan^[147] öğrenecektir. Bundan dolayı, Kadı Burhâneddin Feridun Bey'i kendine biat ettirmek, kendi aleyhine saçtığı nifakı dağıtmak ve bu suretle Alparslan'ın mülküne tamamen sahip olma arzusu içine girdi. Alparslan be defa derhal saygı ve hürmetleri ile bağlılığını ifade için Kadı Burhâneddin'in huzuruna geldi ve iltifata mazhar oldu. Lakin Feridun Bey ile arasındaki münasebet gittikçe artıyordu. Geceli gündüzlü sohbetlerle senli benli olmuşlardı. Bu kaynaşmadan Kadı Burhâneddin rahatsız oluyordu. Hatta Feridun Bey, Kadı Burhâneddin ile sırf bir alay olmak üzere gayet fena bir Şahin kuşunu Kadı Burhâneddin'e, parlak gözlü, kavi pençeli bir tanesini de Alparslan'a hediye olarak göndermişti. Kadı Burhâneddin artık bu duruma bir son vermek için harekete geçti. Feridun'u Alparslan'ın üzerine gönderdi ve o'ndan Yenişehir kalesini almasını istedi. Fakat Alparslan ile Feridun Bey Kadı Burhâneddin'e karşı ortak hareket edince, Kadı Burhâneddin her ikisini üzerine yürüyerek, her ikisini de askerlerine yakalattırdı. Feridun'u Niksar kalesine hapsedtiler. Suçu sabit görülen Alparslan^[148] ise Yenişehir kalesinin ayağına götürülerek, kalenin teslim edilmesi gerektiğini söylediler. Kale halkı teslimi yanaşmadıklarından Kadı Burhâneddin'in adamları, Alparslan'ı kale halkının gözü önünde oracıkta öldürdüler^[149].

[145] Eretna'nın biraderzadesi Feridun Bey, Kadı Burhâneddin'in hasmı idi. Zira Kadı Burhâneddin bir bahane ve fırsat bularak bu aileyi hükümetten men etmiş ve aile efradında her birini bir suretle öldürmüş veya öldürtmüştür (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 39). İşte Feridun Bey'in amacı da Kadı Burhâneddin'den intikam alabilmektir. Zira daha önce *Hacımiroğulları*ndan Emîr Süleyman'ı Kadı Burhâneddin'e karşı yanına almak istemiş ama başarılı olamamıştı. Şimdi ise Alparslan'ı yanına çekmek için uğraşmaktaydı

[146] *Hacımiroğulları* Beyi Hacı Emîr, Emîr Sevinç ve Mahmud Çelebi birlikte Kadı Burhâneddin'e arz-ı inkıyat için geldiler ve onunla ittifak ettiler. Ama kendilerine güvenemedikleri için kısa süre sonra dağıldılar. Alparslan, Kadı Burhâneddin'in Mahmus Çelebi tarafını tuttuğunu görünce onun aleyhine olmak üzere, Eretna ailesine mensup ve bundan dolayı Kadı Burhâneddin ile düşman bulunan Feridun isimli bir kimse ile işbirliği yaptı (Esterabadi, *Bezm-ü Rezm*, Kilisli Rifat neşri, s. 444; Kofoglu, a.g.m., s. 344; Oğuz, a.g.m., s. 483; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 39).

[147] Vaziyeti henüz tespit edilememiştir.

[148] Alparslan'dan da idaresinde bulundurduğu Yenişehir kalesini istediler. Eğer verirse affedeceğini, aksi halde cezasını çekeceğini bildirdiler (Oğuz, a.g.m., s. 483).

[149] Esterabadi, *Bezm-ü Rezm*, Kilisli Rifat neşri, s. 432-444; Kofoglu, a.g.m., s. 344; Oğuz, a.g.m., s. 483-784; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 39-40.

Alparslan, fazilet sahibi bir insan idi. Daima edebiyat ve fazilet davasında bulunur, kendisini bu ilimlerin ehli addederdi. Arapçayı çok iyi bilir, nahiv ile meşgul olur, bununla övünürdü. Aynı zamanda aslanlar ile pençeleşecek kadar cesur ve atılgan bir emîr idi. Kadı Burhâneddin Ahmed^[150], bu kahraman ve amansız düşmanından kurtulduğu için çok sevinmişti^[151].

Tâceddinoğlu Alparslan'ın Hüsâmeddin Hasan ve Hüsâmeddin Mehmed Yavuz adlarında iki oğlu vardı. Bunlar, babalarının Kadı Burhâneddin tarafından katledilmesinden sonra Niksar bölgesinin büyük bir kısmını terk ederek daha kuzeye çekilmişler ve bilhassa Çarşamba, Terme ve Samsun havalisinin güneydoğu bölgesinde müştereken hisselerine düşen arazilerde hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir^[152].

Kadı Burhâneddin ilk önce teslim olmayan Yenişehir kalesi yanında sonradan yeni bir kale yaptırdı. Bu suretle Tâceddinoğullarına son vermek istiyordu. Bunun için de değerli ve mahir süvarilerinden birçoğunu bu kaleye yerleştirdi. Kardeşinin Kadı Burhâneddin tarafından öldürüldüğünü gören Tâceddinoğlu Mahmud sıranın kendisine de geleceğini düşünerek korkmaya başlamış, onun karşısına çıkacak güçlü bir ordusu olmadığı için daha çok çete hareketleri yapabilmıştır. Akabinde ise Mahmut Çelebi Burhâneddin'in buralara kadar nüfuzuna mani olmak ve yeni yerleştirdiği adamlarının yağmalarına set çekmek için tedbirler almakta gecikmedi. Fakat idaresinde bulundurduğu kuvvetlerle muntazam ve muvaffakiyetli bir muharebe yapmasına imkân yoktu. Karşı taraf kendisinden çok daha kuvvetliydi. Ancak çete harpleri yapabiliyordu. Mahmut Çelebi tehlike gördükçe dağlara çıkıyor, tehlike bertaraf olunca rahata kavuşuyordu. Birçok defalar Burhâneddin'in askerleri Mahmut Çelebi'yi takip etmişler^[153], fakat Mahmut Çelebi uzaklara kaçtığı için bulamamışlardı. Bezm ü- Rezm'de bir münasebetle Timur'a, Kadı Burhâneddin'in düşmanları sayılırken bu meyanda Mahmut Çelebi'den de bahis geçiyor ve 6000 askerle onun Burhâneddin'in düşmanı olduğu kaydediliyor^[154].

[150] Alparslan'a karşı son caniyane hareketlerden Kadı Burhâneddin, Şecaat ve kudret meydanında kendine bir fahri şeref hissesi çıkarır, düşmanlarını onun akıbetiyle tehdit eder, onu misal gösterir ve böyle bir düşmanın yok ettiği için adeta sevinirdi (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 40).

[151] Başar, a.g.m., s. 471; Esterabadi, *Bezm-ü Rezm*, Kilisli Rifat neşri, s. 465, Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 40, Oğuz, a.g.m., s. 484.

[152] Başar, a.g.m., s. 471; Uzunçarşılı, *Kitabeler*, I, s. 27; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 40, Oğuz, a.g.m., s. 484; Kofoğlu, a.g.m., s. 344.

[153] Kadı Burhâneddin'in kuvvetleri ormanları taradı, vadileri aradı, Mahmud Çelebi daha uzaklara çekilmeye mecbur kalmıştı (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 40-41).

[154] Timur, Kadı Burhâneddin'in ahvalini bir bilenden sorunca kendisine sayılan yirmiden fazla düşmaları arasında Mahmut Çelebi'nin 6000, Bafra Valisinin 2000 askeri olduğunu söylediklerine göre, bugünkü Çarşamba, Bafra ve Samsun kazalarında o zamanlar ancak 10.000-12.000 asker çıkarılabildiği anlaşılmaktadır (Dilcimen,

Öte taraftan Rumeli'de devletin güvenliğini sağlayan Yıldırım Bayezid, h. 800 (m.1398) baharında tekrar Anadolu'ya yöneldi. Sultan Bayezid, mühim kuvvetler toplayarak Canik (Samsun) bölgesine girerek Kubadoğlu Cüneyd Bey'in elinde bulunan Samsun'u ele geçirdi. Müslümanlığı kabul etmiş olan Bulgar kralının oğlu Aleksander Şişman'a verdiği yukarıda zikretmiştik. Bu Samsun Müslüman Samsunu'dur. Onun yanında bulunan ve Cenevizler elinde olan Gâvur Samsunu^[155] değildir^[156]. Bu yeni gelişme üzerine Tâceddinoğlu Mahmud Bey ve bölgenin diğer emîrleri^[157] Osmanlı Devleti'ni yeniden metbu tanımak zorunda kaldılar. Bu tarihten kısa bir süre sonra (1398 yılının yazında) da Kadı Burhâneddin Ahmed Akkoyunlu beyi Karayülük Osman tarafından Karabel (Sivas – Zara'nın batısı) mevkiinde yapılan savaşta öldürülmüş ve devlet arazisi de Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı Devleti sınırları içerisine dâhil edilmiştir^[158].

Aynı yıl içerisinde Tâceddinoğlu Mahmud Bey de tamamıyla Osmanlı Devleti hizmetine girmiş, dolayısıyla hâkimiyet bölgesi de Osmanlı Devleti sınırlarına dâhil olmuştur (1398)^[159].

Tâceddinoğlu Mahmud Bey'in Osmanlı Devleti hizmetine girmesinden sonraki faaliyetleri hakkında fazla bilgimiz yoktur. Bununla beraber onun, h. 804 zilhiccesinde (m. 20 Temmuz 1402) meydana gelen Ankara Savaşı'nda Timur ordusu karşısında savaşmış olduğu düşünülebilir. Ankara Savaşı'nda mağlubiyete uğrayan Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü buhranlı dönemde, şehzadeler arasında meydana gelen taht kavgalar sırasında Tâceddinoğlu Mahmud Bey, diğer şehzadeleri bertaraf ederek Osmanlı tahtına oturan Çelebi Mehmed'in yanında yer almış olmalıdır. Çünkü Mahmud Bey'i daha sonra, Çelebi Mehmed'in ölümünü müteakip onun on üç yaşındaki oğlu ve aynı zamanda Hamid-ili sancak beyi olan Şehzâde Küçük Mustafa'nın yanında görüyoruz. Şehzâde Mustafa, ağabeyi II. Murad'ın tahta çıkması üzerine (1421) hayatından endişe ederek

Canik Beyleri, s. 41); Başar, a.g.m., s. 471-472; Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 40, Oğuz, a.g.m., s. 484; Kofoglu, a.g.m., s. 344.

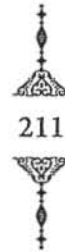
[155] Gâvur Samsun'u, Atinalıların Piree ve Bizanslıların Amnisus tesmiye ettikleri hıristiyan Samsun'dur ki şehrin beş kilometre batı kuzeyinde düz ve geniş bir tepe üzerindedir. Halk arasında Kara Samsun, Hamamdüzü diye anılmaktadır ki, bunun bir iki mahzen ile kül halini almış olan bakiyesi mevcuttur (Oğuz, a.g.m., s. 484).

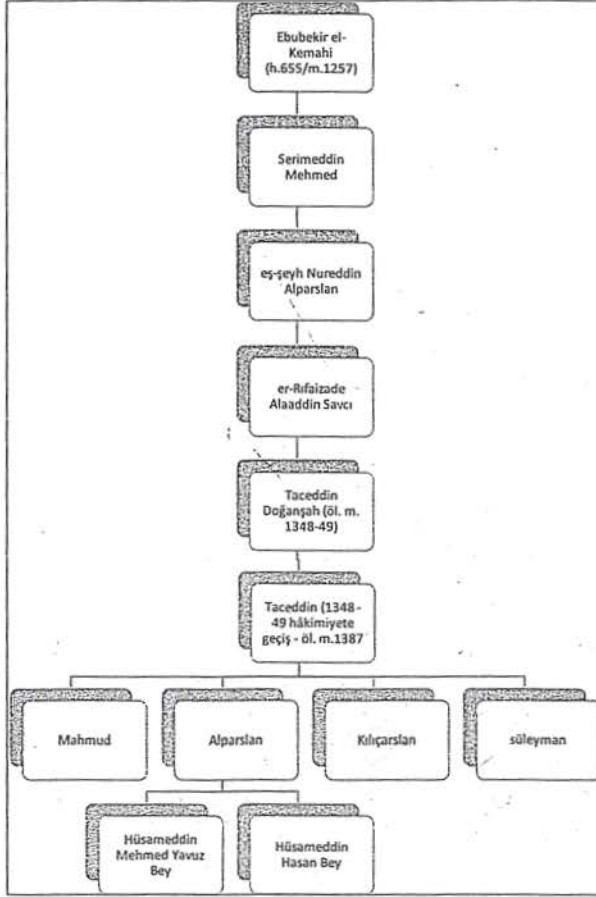
[156] Başar, a.g.m., s. 472; Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 41, Oğuz, a.g.m., s. 484; Kofoglu, a.g.m., s. 345.

[157] Hacı Emiroğlu Süleyman ve Taşanoğulları

[158] Burhâneddin'in Akkoyunlu beyi Karayülük Osman Bey tarafından 1398 de Karabel mıntkasında dar bir geçide sıkıştırılıp öldürüldükten sonra Bursa'da bulunan Bayazıt bu haberi alınca Sivas'a hareket etti. Bu sene (1397) içinde Burhâneddin beyliğine son verdi (Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 41; Oğuz, a.g.m., s. 484; Mükrimin Halil Yinanç, "Bayezid I", *İA*, Eskişehir 1997, s. 378; Kofoglu, a.g.m., s. 345).

[159] Yinanç, "Bayezid I", s. 378.

Şekil 2:
Taceddinoğulları
Şeceresi

[Mevlâd Oğuz
"Taceddinoğulları",
Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-
Coğrafya Fakültesi
Dergisi, Cilt:6, Sa:5,
1948, s.487]

çalışmışsa da, şehzâde ile beraber kendilerini takip eden Mihaloğlu Mehmed Bey'in kuvvetleri ile mücadele etmiş ve Mihaloğlu Mehmed Bey'in ölümüne yol açmıştır. Şehzâde Mustafa'nın yakalanması üzerine o da esir düşmüş ve Mihaloğlu Mehmed Bey'in yakınları tarafından kılıç darbeleri ile parça parça edilerek öldürülen şehzâde ile aynı sonu paylaşmıştır (h. 826/m. 1423)^[160].

Osmanlılar tarafından tesis edilmeye çalışılan Anadolu Türk birliğinin bozulmasına yol açan 20 Temmuz 1402 tarihli Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü ve on bir yıl kadar süren Fetret devrinde, Timur'un himayesinde Taceddinoğullarından Niksar ve bir kısım Canik toprakları beyi Alparslanoğlu Hasan Bey'in de Anadolu'daki beyliklerin beyleri ve bu mıntıka beyleri gibi bağımsız olarak hareket ettiği bilinmektedir. Muhtemelen Mahmud Çelebi öldükten sonra beyliğin

Karamanoğlu'nun yanına kaçtı. Karamanoğlu, ayağına kadar gelen bu fırsatı değerlendirerek Şehzâde Mustafa'ya çok sayıda asker vermiş, ayrıca Germiyan Beyi Yâkub Bey de bir miktar asker göndermesi üzerine kalabalık bir kuvvete sahip olan Şehzâde Mustafa, Lalası Şarabdar İlyas'ın tahriklerine'de kapılarak, II. Murad'a isyan etmiş ve Bursa üzerine yürümüştü. İşte Şehzâde Mustafa'nın bu isyanında Taceddinoğlu Mahmud Çelebi'yi onun veziri ve aynı zamanda kumandanı olarak görmekteyiz. Şehzâde Mustafa, kuvvetleri Bursa'yı ele geçiremeyince İznik kalesi önüne gelerek kısa bir kuşatmadan sonra bu şehre hâkim oldu. Bunu haber alan II. Murad ise derhal Edirne'den hareket etti. II. Murad'ın Kösemihaloğlu Mehmed Bey kumandasındaki akıncı kuvvetleri İznik kalesini kuşattılar. Bunun üzerine Taceddinoğlu Mahmud Çelebi şehzâdeyi şehirden kaçırmaya

[160] Uzunçarşılı, *Kitabeler*, I, s. 390, 393; Neşri, *Cihannüma*, s. 570-571; Başar, a.g.m., s. 472-473; Kofoğlu, a.g.m., s. 345.

başına geçen kişi olan Alparslan oğlu Hüsâmeddin Hasan Bey'den Osmanlı kaynakları Hüseyin Bey diye söz etmektedirler. Ancak bunun Hüseyin Bey, Alparslan'ın oğlu Hasan Bey olduğu ve Çarşamba'da adına h.827 (m.1424) tarihli bir cami vakfiyesi bulunduğu kaydedilmiştir^[161]. Ancak kendisi hakkında bilgi yoktur.

Hasan Bey, 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Kastamonu'ya tekrar kavuşan Candaroğlu İsfendiyar Bey ile de anlaşarak memleketinin sınırlarını genişletmeye başladı. Nitekim bu iki beylik Bafra ve Samsun üzerinde iki koldan yürüdüler. İsfendiyar Bey oğlu Hızır Bey ile beraber Bafra ve Müslüman Samsun'u elde ederken, Hasan Bey ise Samsun Beyi Kubadoğlu Cüneyd Bey'i yapılan savaşta öldürmüş ve beyliğinin büyük bir kısmına sahip olmuştu. Fakat Osmanlı hükümdarı Çelebi Mehmed ise kardeşlerini ortadan kaldırarak devletin bütününe sahip olduktan sonra Biçeroğlu Hamza Bey'i bu bölgeye gönderip, önce İsfendiyaroğlu'nun elinde bulunan Gavur Samsunu, sonra kendi katıldığı bir sefer ile de Müslüman Samsunu Hızır Bey'den aldı (h. 821/m. 1418) ise de Alparslan oğlu Hasan Bey, kardeşi Hüsâmeddin Mehmed Yavuz ile birlikte Çelebi Mehmed'e karşı sürdürmüş oldukları dostluktan dolayı yerlerinde kaldılar^[162].

Hasan Bey, Sultan II. Murad (1421-1444) devrine kadar beyliğini sürdürdü, II. Murad tahta geçtikten sonra Amasya Beylerbeyi yaptığı Lala Yörgüç Paşa'yı^[163] Anadolu'nun bu kısımlarını elde etmek ve bölge valilerini ortadan kaldırmak için görevlendirdi. Bu selahiyet ile bölgede daha faal bir rol oynayan Yörgüç Paşa, h.830 (m.1426) yılında bölgede asayiş bozmakta olan Kızılkocaoğlanları^[164] ile tâbiyet kabul etmeden yaşamakta

[161] Vakfiyede kendisi "*Emîr-i kebir Hüsâmüddeveti ve'd-Din Hasan Bey b. El-Merhum Alparaslan Bey İbnü'l Emîr el-Mağfur Taceddin*" diye zikrolunmaktadır (Başar, a.g.m., s. 473; Kofoğlu, a.g.m., s. 345; Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 41; Oğuz, a.g.m., s. 485).

[162] Başar, a.g.m., s. 473; Kofoğlu, a.g.m., s. 345; Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 41-42; Oğuz, a.g.m., s. 485.

[163] Abdullah Bey oğlu Celâleddin Yürgü (Yürgüç) Paşa h. 806 (m.1402) yılında Çelebi Sultan Mehmed'in hizmeti hassasına alınmış h.826 (m.1422) yılında Amasya valisi olmuş, namına para bastırarak kadar nüfuzlu, Amasya valisi olmadan önce Sultan Murad'ın Amasya'da Lala'sı idi (Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 42-43; Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, s. 178).

[164] Lala Yörgüç Paşa, Osmanlı merkezi otoritesi bakımından önemli bir tehlike oluşturan, Canik bölgesinde, Çorum tarafında bulunan Kızıl Koca Türkmenleri 'ne karşı harekete geçti. Kızıl Koca Türkmenleri, Tokat ve Amasya bölgesinde soygunculuk yaparak düzeni bozmaktadırlar. Hatta hamamdan kadın çıkartmaya kadar ileri gitmişlerdir. Düzeni bozmanın yanı sıra Dulkadir Türkmenlerini ve Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey'in oğlu Habil Bey'i Osmanlı Devleti topraklarını yağmalamaları için kışkırtmaktadırlar. Lala Yörgüç Paşa, Kızıl Koca Türkmenlerinin dört kardeşine padişah ağzından mektup yazarak bu dört kardeşin gururlarını oksayıcı ifadelerde bulundu. Paşa bu mektupta, Canik bölgesini Alparslan'ın elinden alınması için kendisine yardıma çağırıyordu ve buna karşılık Türkmenlere, Artıkova'nın kendilerine tımar olarak verileceğini bildirdi. Yörgüç Paşa, bu kardeşleri

olan Kocakayası Beyi Haydar Beyi^[165] bir takım hileler ile bertaraf ettikten sonra, sıra Alparslan oğlu Hasan Bey'e gelmişti. Yörgüç Paşa büyük bir düğün yaparak Alparslan oğlu Hasan Bey'i de bu düğüne çağırıldı. Yörgüç Paşa, Hasan Bey'i bu düğünde yakalamayı ve Tâceddin ili'ne kolayca hâkim olmayı düşünmüştü. Ancak Yörgüç Paşa'nın bu fikrini sezen Hasan Bey bu davete icabet etmemiş ve Padişaha bağlılığı ile birlikte elinde olan toprakları sultana teslim edeceğini bildirdi. Ardından ailesiyle birlikte Yörgüç Paşa'nın huzuruna çıktı. Yörgüç Paşa, Hasan Bey'i zincire vurdu-rup Bursa'ya yollarken ailesini Amasya'da alıyordu^[166]. Hasan Bey, Bursa'da hapsedildikten bir süre sonra kaçtı^[167]; ancak topraklarını ele geçiremeyeceğini anlayınca Edirne'ye varıp bizzat II. Murad'ın huzuruna çıktı

tuzacağına daha kolay düşürebilmek için kendisine hastalanmış rolü verdi ve oğlu Hızır Bey'i Türkmenleri karşılaması için hediyelerle Merzifon'a gönderdi. Bu arada Türkmenler de, Yörgüç Paşa'yı öldürüp Amasya taraflarına da egemen olmayı kararlaştırdı. Türkmenler, Amasya'ya Hızır Bey eşliğinde geldi ve Yörgüç Paşa tarafından güzelce misafir edildi. Yörgüç Paşa, Türkmenleri bölüm bölüm çeşitli yerlere göndererek konaklattı. Türkmenlerin başı dört kardeş ve topluluğun ileri gelenleri bir baskın sonucu öldürüldü. Geriye kalanlar ise yakalanıp bağlanarak bir mağaraya kapatıldıktan sonra duman verilerek boğduruldu. Bu olayın ardından, Çorum tarafındaki Türkmenlere de bir baskın yapıldı. Buradaki ele geçirilen erkekler öldürüldü. Dağınık halde bulunanlar ise yakalayıp getirene ödül verilerek suretiyle toplatıldı. Bu yakalananlar Yörgüç Paşa tarafından öldürüldü. Bu olaylardan canını kurtarabilenler ise Akkoyunlu Devleti'ne Habil Bey'in, Dulkadiroğlu Beyliği'ne ve Menteşe Türkmenlerinin yanına sığındı. (Ali Rıza Yağlı, 75-127 Numaralı Mühimme Defterlerinde Çorum Sancağı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2007, s. 15-16).

- [165] Lala Yörgüç Paşa yapılan Türkmen baskınının ardından, Çorum'un Osmancık kazasına bağlı olan Zeytin yakınlarında Koca Kaya Kalesi hâkimi olan Haydar Bey isminde bir Türkmen'e yönelir. Kalesinin surlarının güçlü olması, kale içindeki yiyeceğin yıllarca kendisini besleyecek kadar çok olması nedeni ile hiç kimseye bas eğmemektedir. Oğlu olduğunu gizlediği Kasım Bey aracılığıyla çevre yerlerdeki yönetici ve beylere hediyeler göndermektedir. Yörgüç Paşa, kalenin alınmasının çok zor olduğunu bildiği için kale içindeki yiyeceklerin yakılmasını düşünür. Bunun üzerine Haydar Bey'in en çok güvendiği Tayfur Bey'i çeşitli sözlerle kendi tarafına geçirerek ve kalenin yiyecek deposunu yakıttı. Yiyeceksiz kalan Haydar Bey, Yörgüç Paşa'ya teslim oldu. Bunun üzerine padişah II. Murad, Haydar Bey'e Koca Kaya nahiyesinin Oruç köyünde bir tımar verdi (Aşıkpaşazâde, s. 182-186; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, Haz., Necdet Öztürk, İstanbul 1991, s. 179-181; Hoca Sadettin, *Tacû't-Tevarih*, II, Haz., İsmet Parmaksızoglu, Ankara 1999, s. 157-163; Mevlana Mehmed Neşri, *Cihannüma*, Haz., Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013, s. 252).

- [166] Hasan Bey; "eğer bundan maksad elimdeki araziyi almak ise alın. Ben Hünkâra varırım. Elbette bana ondan yeğ tımar verir" diyerek Yörgüç Paşa o'nun üzerine varmadan o Yörgüç Paşanın yanına geldi. Yörgüç Paşa bunu hemen tutup, II. Murad'a gönderdi. Arazisi ise oğlu Hızır Bey tarafından işgal edildi (h.831/m.1427). Hasan Bey Bursa civarında bir evde hapsedildi. Ailesi ve hademeleri Amasya'ya getirilerek Yörgüç tarafından tutuldular (*Oruç Bey Tarihi*, Haz., Atsız, İstanbul, 1972, s. 83; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 43).

- [167] Hasan Bey, muhafızını yakalayıp bağladı, hazırlıklarını görüp bir kemend ile hisardan kendini sarkıttı. Atlar hazır. Binip kaçtı. İki yıl şurada burada vakit geçirdikten sonra tekrar dehaletе mecbur kaldı (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 43).

ve bağışlanmasını istedi. Hasan Bey'in Tâceddin ili'ni II. Murad'a vermesinden sonra bu beylik sona ermiş oldu^[168].

Ölüm tarihi bilinmeyen Hasan Bey, Yörgüç Paşa'nın arzıyla affedilmiş ve kendisine Rumeli'de bir sancak tımar olarak verilmiştir (h. 831/m.1427).^[169] Hasan Bey'e Rumeli'de verilen sancağın bazı kaynaklarda Gümülcine^[170], bazılarında Çirmen olabileceği belirtilmiştir^[171].

Ayrıca kaynak gösterilmeden Tâceddinoğlu Alparslan'ın diğer oğlu Hüsameddin Mehmed Yavuz'un Hasan Bey'den önce öldüğü kaydedilmiştir. Fakat bazı araştırmalarda onun Trabzon'a saldıran Kubadoğlu Cüneyd'e destek verdiği zikredilir. Canik ve Niksar bölgesi valisi olan Kubadoğlu Cüneyd ile birlikte Trabzon'a yürümüş, fakat bu sefer başarısızlıkla sonuçlanmıştır (h.860/m.1456). Bundan sonra kaynaklarda Mehmed Bey ve Tâceddinoğulları'yla ilgili herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Tâceddinoğulları'nın Niksar, Çarşamba, Terme ve Ünye dolaylarında bazı imar faaliyetlerinde buldukları bilinmektedir. Çarşamba'da ahşap mimarinin ilginç örneklerinden biri olan Ordu köyü camisi Hasan Bey tarafından yaptırılmıştır (h. 827/m. 1424)^[172].

Tâceddinoğullarına ait şimdiki kadar hiçbir sikkeye rastlanmamıştır. Bu durum onların başka bir beyliğin veya devletin parasını kullandıklarını hatıra getirmektedir^[173].

D. KUTLUŞAHLAR

Kutluşahlar, Amasya beyleri veya derebeyleridir. 1340'lı yıllardan 1393'e kadar takriben elli üç yıl devam etmişlerdir. Eratnaoğullarına, Kadı Burhâneddin Devleti'ne ve son bir iki yıl da da Osmanlılara tâbi olmuşlardır. Merkezleri Amasya'dır. En fazla 5.000 km² araziye hâkim bulunmuşlardır. Hacı Kutluşah Bey (1340-1361), Sinop Bey'i Tâceddin Altınbaş'ın kölesi ve manevi oğludur^[174]. Babasının ölümünden sonra bey olan oğul Hacı Şadgeldi Bey (1361-1381), Candaroğlu Kötürüm Bayezid Bey'in^[175] kızı ile evlen-

[168] Başar, a.g.m., s. 473-474; Kofoglu, a.g.m., s. 345; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 42-43; Oğuz, a.g.m., s. 486.

[169] Hasan Bey'in ahfadı o vakitten beri bu sancakta memleketin kibar aileleri arasında mühim bir mevki işgal etmişlerdir (Neşri, *Cihannüma*, Haz., Necdet Öztürk, s. 253; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 43).

[170] Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, s. 180.

[171] Kofoglu, a.g.m., s. 345.

[172] Kofoglu, a.g.m., s. 345.

[173] Oğuz, a.g.m., s. 486; Başar, a.g.m., s. 474.

[174] Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, s. 61.

[175] Âdil Bey'in yerine Osmanlı kaynaklarında "Kötürüm" lakabıyla anılan oğul Bayezid geçti. Kestirdiği paralarda unvanı Celâleddin olan Kötürüm Bayezid

miş ve Kadı Burhâneddin tarafından Danişmend Köyü önünde öldürülmüştür^[176]. Zira kendisi Eratna Devleti'ne tâbi olmayı bırakmış ve Amasya'da müstakil bir bey olarak hüküm sürmeyi tercih etmiştir^[177]. Hacı Şadgeldi Bey'in oğlu Ahmed Bey'den (1381-1393)^[178] sonra ise beyliğin merkezi olan Amasya ve beylik toprakları Osmanlı toprağı olmuştur^[179].

Kutluşahlar beylerinden olan Hacı Şadgeldi Paşa ki İslâm hukuku üzerine önemli eserler kaleme almış^[180], ile oğlu Emîr Ahmed de bilimle uğraşmışlar, ilim adamları ve sanatçıları korumuşlar, kendileri adına

muhtemelen 1361 yılında bey oldu. Çeyrek yüzyıl kadar süren beyliği zamanında Karadeniz'de Venedik ve Cenevizliler'le nüfuz mücadeleleri olmuş, Osmanlı Devleti ile münasebetleri ise dostça gelişmiştir. Devrin Osmanlı padişahı I. Murad'ın, Balkanlar'daki fetih hareketleri münasebetiyle bu dostluğa ayrı bir önem verdiği anlaşılmaktadır. Ancak I. Murad'ın Avrupa topraklarındaki başarıları, ayrıca Germiyanogulları Beyliği topraklarını oğluna aldığı Germiyan beyinin kızının çeyizi olarak, Hamidoğulları Beyliği'ne ait bazı yerleri de satın alarak ülke sınırlarını Anadolu'da da genişletmesi Kötürüm Bayezid'i endişeye düşürdü. Fakat barış taraftarı olan Osmanlı padişahına itaatini arz etmekten de geri kalmadı. Bu arada, damadı olan Amasya Türkmen Emîri Ahmed'le ilişki kurarak Osmanlılar'a karşı güç birliği teşebbüsünde bulundu. Kendisi de zaman zaman Sivas Hükümdarı Kadı Burhâneddin'e karşı damadına askerî yardımda bulunmuştu (Yücel, "Candarogulları", *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 147).

[176] 1365 yılında Eretnaoğlu Mehmed Bey'in kendi emirlerinden Hacı Şadgeldi, Hacı İbrahim ve Kılıçarslan tarafından öldürülmesi ülkede büyük karışıklığa yol açtı. Bu olayda Kadı Burhâneddin de zan altında bulunmakla beraber onun rolü kesin olarak tesbit edilememiştir. Ancak Kadı Burhâneddin başlıca rakibi olan Amasya hâkimi Hacı Şadgeldi'yi saf dışı bıraktı ve Sivas'ta hükümdarlığını ilan etti (h. 783/ m.1381). Adına hutbe okutup para bastırıldı, arkasından da Anadolu, Suriye ve Irak'taki sultan ve emirlere elçiler gönderip saltanatını bildirdi. Böylece Eretnaoğulları Beyliği'ne son veren Kadı Burhâneddin hâkimiyet sahasını genişletmek için Karamanoğulları, Memlükler, Osmanlılar ve bazı beyliklerle savaştı (Özaydın, a.g.m., s. 74). Hacı Şadgeldi ile Burhâneddin arasında, Ramazan 783/ Kasım 1381 tarihinde meydana gelen muharebe neticesinde, Hacı Şadgeldi yenilerek öldürüldü ve kuvvetleri de perişan bir şekilde dağıldı. Zaferi kazanan Burhâneddin, önceden düşündüğü gibi, güçlü rakibi Hacı Şadgeldi'nin kesik başını önce Sivas'a ve sonra da Erzincan'a gönderdi. Böyle hareket etmekle Burhâneddin Ahmed, hem Sivas önlerinde Emîr Tuğrul'a söylediği sözün gerçekleştiğini ve hem de Eratnalı tahtında gözü olanların ne hâle düşeceklerini göstermek istedi (Göde, "Av. Nevzat Türkten ve Selçuklu - Eratnalı Kayseri Kadıları-II", *Erciyes (Aylık Fikir ve Sanat Dergisi)*, 37/435, 2014, s. 5).

[177] Oğuz, a.g.m., s. 473-474. Eratnalı devlet merkezi olan Kayseri'de Alâeddin Ali'nin saz ve içki meclislerinde vakit geçirmesi, ümeranın ve ulemanın kendisinden yüz çevirmesine ve türlü oyunlarla müstakil kalmalarına yol açtı. Bunlardan Hacı Şadgeldi Amasya'da, Mutahharten Erzincan'da, Taceddin Niksar'da, Hacı İbrahim Sivas'ta, Şeyh Necib Tokat'ta ve Kılıçarslan Şarki Karahisar ve Koyulhisar'da başlarına buyruk hareket ettiler. Kayseri'deki emîrler şeklen sultana bağlı kaldılar (Göde, a.g.m., s. 5).

[178] Babası Amasya Emîri Hacı Şadgeldi'nin ölümüyle Kadı Burhâneddin Ahmed'e karşı Amasya'yı sonuna kadar savunmuştur (Göde, a.g.m., s. 6).

[179] Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, II, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1983, s. 49.

[180] Aynur Durukan, "Beylikler Dönemi Kültür Ortamından Bir Kesit", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/10 Fall 2014, s. 392.

birçok eser yazılmıştır^[181]. Nitekim Mehmed Cemâleddin-i Aksarayî tarafından Hacı Şadgeldi namına din adamları ve hikmetle ilgili *Ravzatü'l-ulema (âlimler bahçesi)* adlı eserin çevirisi olan *Teferrüzü'l-ümera (emîrlerin ayrılması)* ile fıkha ait bir eseri bilinmektedir. Amasyalı İzzeddin Mehmed de Hacı Şadgeldi için dini tartışmaları konu alan bir eser yazmıştır. Hacı Şadgeldi'nin oğlu Emîr Ahmed adına Hüsâmeddin Katî tarafından belâgatla ilgili bir eser yazılmıştır. Devamında ise Hacı Şadgeldi de fıkıh üzerine önemli eserler kaleme almıştır. Kendisinin ve oğlunun Amasya'da birer büyük kütüphanesi olduğundan söz edilmektedir^[182].

Bir başka kaynak ise; "XIV. asır Anadolu Beyleri içerisinde, Kastamonu Hükümdarı Muzafferüddin Yavlak Arslan, Sivas Hükümdarı Eretna ve Kadî Burhâneddin Ahmed, Amasya Beyi Hacı şadgeldi Paşa ile Aydın Oğlu İsa ve Saruhan Oğlu İshak Beyler ilmî şahsiyet sahibi hükümdarlardır."^[183] diye yazmaktadır.

E. TAŞANOĞULLARI BEYLİĞİ

Çepnilerin esas gücünü teşkil ettikleri Hacı Emiroğulları Beyliği ve Tâceddinoğulları Beyliği dışında Trabzon ve çevresinin fethinde rol oynayan beyliklerden biri de Taşanoğulları Beyliği'dir. Osmanlılarla birlikte Anadolu'ya gelen Türkmen ailelerinden biri olan Taşanoğulları, Anadolu'da XIV. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru Moğol İlhanlılarının Anadolu Valisi Emîr Çoban'ın oğlu Timurtaş'ın ortadan kalkması ile Trabzon'un ele geçirilmesinde önemli role sahip Taşan bey^[184] tarafından bir beylik

[181] Durukan, a.g.m., s. 392.

[182] Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1984, s. 218.

[183] Harun Reşit Demirel, "Şihâbuddin Es-Sivâsî'nin Hayatı, Eserleri ve Hadis Usûlüne Dair Riyâdu'l-Ezhâr Fî Cilâi'l-Ebsâr İsimli Eseri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt IX/2, 2005, s. 110.

[184] 1318 civarında bir İlhanlı valisi olarak görev yapan, Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'un (1246-1262) torunu Taceddin Altunbaş Gazi Çelebi tarafından kurulan Kubadoğulları beyliği onun ölümünü müteakip (1340-1350?) ikiye bölünmüştü. Oğlu III. Alaaddin Keykubad (1298-1302) Samsun, Kavak ve Lâdik'e hâkim olurken lalası Emîr oğlu Taşan; Merzifon, Havza ve Vezirköprü yörelerinde Taşanoğulları Beyliğini kurmuştur (Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 298). Sultan Altunbaş'ın atabeyi Taşan bin Emîr (Umur) sultan Altunbaş'ın ölümünden sonra Kedegare (Vezirköprü), Havza ve Merzifon havalisinde hükümet icrasına koyuldu. Sultan Altunbaş'ın h. 740 (m. 1329) tarihli vakfiyesinde şahitler meyânında, Taşan bin Emîr'den başka İdris bin Emîr ve Zekeriya bin Emîr isimlerine rastgeldiğimize göre Taşan beyin diğer iki kardeşi de bunlardır. İdris bey, Zeytunda (Köprü ile Osmancık arası) Zekeriya bey de Havza'da ikamet etmek üzere babalarının bu toprağını parçalamışlar ve herhalde en büyükleri Taşan bey'i kendilerine reis tanımışlardır. Türk tarihi yazan bazı müverrihler, bunları Tasyano veya Tasukaglı diye yanlış olarak kayıt ve tespit eder. (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 55-56).

olarak Eratna Devleti'ne bağlı olarak 1350'lerde kurulmuş olup ve 1366 yılından sonra Taşan Dağları'na^[185] yerleşerek faaliyetlerine başlamıştır. Taşan Bey'in kendisinden sonra ise beylik Merzifon merkez olmak üzere evlatları Bali Ahmet, Ali, Hasan ve Şahin Beyler vasıtası ile varlığını devam ettirmiş ve bölgedeki diğer beyliklerden daha erken bir tarihte de Osmanlılara katılmışlardır^[186].

Osmanlılar, Osmaniçik'ta gördükleri zaman Taşanoğlu ailesi Kadı Burhâneddin Ahmed'e rağmen arzı mutabaat ederek Osmanlılara mülhak oldular. Öyle ki Yıldırım Bayezid'in esaretinden Timur'a sonra oğlu Mehmet Çelebi'ye inkıyat ve itaat etmeyen Kubadoğlu'na mukabil Taşanoğlu ailesi Köprü, Havza ve Zeytün kazalarında hükümet sürüyor ve Çelebi Sultan Mehmet'e itaat ediyorlardı. Mehmet Çelebi'ye muhalif vaziyet aldığından dolayı Kubadoğlu Ali bey'in elinden Samsun ve havalisi alınmış, Ali bey öldürülmüştü. Bu işle tek meşgul olan Taşanoğlu Ahmet Bey idi. Bundan dolayı Samsun beyliği Ahmet bey'e verildi. Daha sonra ise Ali bey'in oğlu Cüneyd Bey tarafından öldürülünce Samsun tekrar Kubadoğullarına geçti^[187].

Kaynaklara bakıldığında beyliğin 1350'lerde kurulmuş ve 1393 yılında Yıldırım Bayezid'in bölgeyi ele geçirmesine müteakiben 1398 yılında yıkılmış olduğu sonucuna varılmıştır^[188].

Samsun, Havza, Vezirköprü ve Amasya'nın Merzifon ilçesi civarında kurulmuş ve bu bölgede hüküm sürmüş olan bu beylik 1243 Köseadağ Savaşı sonrası Anadolu coğrafyasında kurulmaya başlayan ikinci Beylikler

[185] Köprü, Havza ve Merzifon arasındaki bu dağa Tavşan Dağı denilir (Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 55).

[186] Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, s. 369, 387; Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, I, s. 332; Muammer Gül, "XIII. - XV. Yüzyıllarda Anadolu Türkleri İle Trabzon İmparatorluğu Arasındaki İlişkiler", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, Sa:2, s. 20003, s. 430.

[187] Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 57-58.

[188] Taşanoğullarından Zekeriya Bey'in oğlu Haydar Bey, Kutluşahlardan Hacı Şadgeldi'nin Amasya'da hükümeti ele geçirmesini istemeyen muhaliflerdendi. Bunların gayreti boşa gitti, buldukları yerlerde rahat edemeyeceklerini anlayarak her biri bir tarafa kaçtı. Bunların arasında Haydar Bey'de Albistan (Elbistan)'a kaçtı. Kardeşi Umur Bey kendine halef oldu. Haydar Bey, Elbistan-Maraş civarına gitti. Köprü ve Merzifon emiri Taşanoğlu Umur Bey ile Zeytün emiri Zeynel bey'in arası açılmıştı. Hacı Şadgeldi, Umur ve Zeynel beyleri Amasya'ya celp ve muhakeme ederek her ikisini barıştırsı, aralarını buldu (h. 764/m. 1353). Şadgeldi'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Emir Ahmed zamanında, evvelce Şadgeldi'nin mevkiine geçmesini istemeyenler zümresine dâhil olup âdemi muvaffakiyetinden dolayı korkarak Elbistan ve Maraş havalisinde dolaşan Taşanoğlu ailesinden Zekeriya oğlu Haydar bey, pek ihtiyarlanmış bir halde gelip Emir Ahmed'e dehalet eylediğinden, evladile Köprü civarında (Kaya) köyüne yani baba mülkünden bir kısmına yerleşti. Köprü Emiri'de biraderi Umur Bey idi (Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, I, s. 67-68; 75-76; Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 56-57).

Dönemi'nde kurulmuştur. 1334'ten sonra Vezirköprü-Havza bölgesini^[189] ve 1353-1396 yılları arasında da Merzifon'u elinde tutan^[190] Taşanoğulları Beyliği'nin; 1.000 asker çıkarabilecek güce sahip olup, 5.000'den fazla nüfusu olduğunu söylemek mümkündür^[191].

Hasan ve Ali Beylerden başka bu beyliğin beylerine dair herhangi net bir bilgi olmamakla birlikte, M. Zeki Oral 1956 yılında kaleme aldığı "Durağan ve Bafra'da İki Türbe" başlıklı makalesinde; "... Manuel'in ifade ettiğine göre Bayezid, Kadı Burhâneddin ile savaşmamaya karar vermiştir, yörenin iki beyinin bağlılığını garanti altına almak için üzerlerinde baskı kurarken Sivas hükümdarını sadece korkutmak niyetindeydi. Manuel'in Sinop beyi olarak bahsettiği kişi şüphesiz Süleyman Paşa'nın kardeşi Mübarizeddin İsfendiyaroğlu'dur. İkinci bey Begce'nin adı başka hiçbir kaynakta geçmez. Manuel onu Samsun ve Sinop'la sınırlanan bölgenin emîri olarak tasvir ettiği için, Bafra emîrlerinden biri olduğu düşünülebilir. Fakat Bafra'da bulunan kitabeler burada yaşamış emîrlerin isimlerini verir ve Begce'nin adı bunlar arasında geçmemektedir. Dahası Manuel'in Begce'nin hüküm sürdüğü yöreyi anlatırken kullandığı sözcüklerden buranın deniz kıyısında bir yer olmadığı anlaşılmaktadır. Begce'nin Samsun ve Sinop bölgesinde hâkimiyet süren Taşanoğulları'ndan bir bey olduğu düşünülebilir." diye yazmaktadır^[192].

Taşanoğulları Hasan ve Ali Bey zamanında, 1393 yılında Yıldırım Bayezid Amasya'yı işgal etmiş ve yaklaşık üç yıl süren mücadele sonucunda Merzifon bölgesi Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Bu sonuç ile birlikte bölgede varlığını sürdüren Tâceddinoğulları ve Taşanoğulları beylikleri Osmanlılara tâbi olmuş Taşanoğullarından Hasan ve Ali Bey, Yıldırım Bayezid'e bağlılığını bildirmiş böylece Merzifon ve çevresinde kesin Osmanlı hâkimiyeti dönemi başlamıştır^[193].

II. Murad tahta geçtikten sonra Amasya Beylerbeyi yaptığı Lala Yörgüç Paşa'yı 1427 yılında Canik bölgesinin fethi için görevlendirmiş ve Yörgüç Paşa kısa sürede Taşanoğullarının egemenliğindeki Havza yöresini Osmanlı egemenliği altına almıştır. Bu sonuçla; Müslüman Samsunu ile Canik mıntakası elde edilmiş ve o taraflardaki Osmanlı hâkimiyeti

[189] Tellioglu (2007), *a.g.m.*, s. 660.

[190] Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 143; Besim Darkot, "Merzifon", *İA*, C.VII, MEB YAY, İstanbul 1972, s. 785-787.

[191] Solak-zâde, *Solak-zâde Tarihi*, s. 217; Tellioglu, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme", s. 660.

[192] M. Zeki Oral, "Durağan ve Bafra'da İki Türbe", *Bellekten*, XX, 79 (1956), s. 385-410; Keçiş, *a.g.m.*, s. 309-310; I. Mélikoff, "Evrenosoghullari", *Encyclopaedia of Islam*, Vol. II, (ed. 2), s. 720-721.

[193] Dılcimen, *Canik Beyleri*, s. 143; Darkot, "Merzifon", s. 785-787.

kuvvetlendirilmiştir. Çarşamba, Terme ve Niksar taraflarına sahip olan Tâceddinoğulları Mahmud ve Alparslan ve Halipiya (Ordu vilâyeti) emîri ve Giresun fatihi Hacı Emîrzâde Süleyman Bey ve Taşanoğulları hep Osmanlı hâkimiyetini kabul etmiş, bu münasebetle Osmanlı hududu Trabzon İmparatorluğu hududuyla birleşmiştir^[194].

1430'da ise Taşanoğulları Beyliği'nin ortadan kaldırılması^[195] ile ise Samsun başta olmak üzere beyliğin tüm toprakları tamamen Osmanlı Devleti'nin kontrolü altına girmiştir^[196].

Taşanoğulları Beyliği'nin kültür ve medeniyetine dair kaynaklarda yeteri kadar bilgi olmamakla beraber, Anadolu Selçuklu geleneğinin devamı olarak nitelendirilebilecek Samsun'da Vezirköprü'nün Gököy Kasabası'nda bulunan *şahideli sanduka tipi mezarlar*'ın güzel birer örnekleri olan Taşanoğulları'na ait mezarlar^[197] bu beyliğin kültür ve medeniyet hayatına dair bilinen tek yapılarıdır^[198].

[194] Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, I, s. 298-299.

[195] Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 217 vd; Neşri (1987), *a.g.e.*, s. 601; İbrahim Tellioğlu, "Samsun'a Türk Yerleşiminin Tarihi Gelişimi", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/4, Spring 2014, s. 1113.

[196] Kılıç, *a.g.m.*, s. 32. Taşanoğlu Umur bey'in kardeşlerinden olan Zekeriya bin Emîr'in oğlu Haydar, uzun zamandan beri Köprü civarında yaşamaktaydı. II. Murad'ın Amasya beyi Yörgüç Paşa'nın bölgeyi Osmanlı topraklarına katma çalışmalarına başlamasına kadar da bu durumunu muhafaza etti. Haydar bey etraf beylerine oğlu Kasım vasıtası ile hediyeler göndererek, kalesinin tamir ve termim ile içinde uzun süre kuşatmaya dayanacak erzak ve mühimmat yığıldıktan sonra ölünceye kadar kimseye tabii olmadan yaşamak gayesinde idi. Yörgüç Paşa, bölgedeki eşkıyayı, eski beyleri ve mütegallinelerin döküntüsünü kesin olarak ortadan kaldırmak yolunu tutmuştu. Haydar bey ise pek fazla direnmeden ikamet ettiği hisarı reslim etmiş, bunun sonucunda da kendisi ve oğulları Kasım ve Tayfur Çelebi'lere iyi tumar ve zeametler almıştır. Bu olaydan sonra tarihte Taşanoğullarına dair bir vak'a görülmemektedir (Dilcimen, *Çarlık Beyleri*, s. 57-58-59).

[197] Eyüp Nefes, *İlkadım Seyyid Kutbiddin (Kökçüoğlu) Mezarlığı Tarihi Mezar Taşları*, Samsun, 2009, s. 123.

[198] Taş ve mermerden, bazıları tek, bazıları üç parça olarak yapılan sandukalar tipolojik açıdan "şahideli sanduka tipi mezarlar" sınıfındadır. Üzerindeki kabartma yazı, stilize bitkisel kompozisyon ve rozet ve kartuşların görüldüğü sandukalar, tam bir üslup birliğiyle, Beylikler devrine işaret etmektedir (Nefes, *a.g.e.*, s. 123).